

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației
Departamentul de Psihologie
Școala Doctorală Psihologie Cognitivă Aplicată

TEZĂ DE DOCTORAT
ASPECTE PSIHOTERAPEUTICE ÎN RITUALURILE FUNERARE

Drd.: Bianca Macavei
Coordonator științific: Prof. Univ. Dr. Mircea MICLEA

Cluj-Napoca

2013

NOTĂ

- (1) Prin prezenta, Bianca Macavei certifică faptul că:
 - (a) Această teză include studii originale realizate de Bianca Macavei (autor) în vederea obținerii titlului de doctor; studiile au fost supervizate științific de Prof. Univ. Dr. Mircea MICLEA.
 - (b) Parte din conținutul acestei teze a fost deja publicat; în teză sunt inserate citările adecvate. Toate fragmentele deja publicate i-au avut ca autori pe Bianca Macavei și Mircea Miclea. Nu au existat alți coautori la aceste publicații.
 - (c) Teza a fost concepută conform standardelor academice (ex., trimiteri bibliografice și citări făcute de autor în cadrul tezei).
Tot conținutul tezei și rezumatul a fost scris de Bianca Macavei, care își asumă responsabilitatea pentru elaborarea acestora.
- (2) Toate tabelele și figurile sunt numerotate în cadrul capitolelor de care aparțin.

Cuvinte cheie: credințe religioase, relație cu Divinitatea, ritualuri funerare, psihoterapii cognitive și comportamentale.

CUPRINS

ASPECTE INTRODUCTIVE.....	5
Știință și religie. Clarificări conceptuale.....	5
CAPITOLUL 1	
FUNDAMENTE TEORETICE.....	6
1.1.Ritualuri și ritualuri funerare.....	6
1.1.1. Ritualul și caracteristicile lui.....	6
1.1.2. Ritualurile funerare și structura acestora.....	6
1.1.3. Funcțiile ritualurilor funerare.....	7
1.2.Teorii emoțiilor și situațiile de pierdere.....	8
1.2.1. Ce sunt emoțiile.....	8
1.2.2. Caracteristicile emoțiilor.....	8
1.2.3. Funcțiile emoțiilor.....	8
1.3.Agenții supranaturali, apariția și caracteristicile acestora.....	10
1.3.1. Evoluția capacităților cognitive la Homo Sapiens; atributele mentale necesare apariției spiritualității și gândirii religioase.....	10
1.3.2. Agenții supranaturali și caracteristicile lor.....	11
1.4.Spiritualitateși sănătate mentală.....	11
CAPITOLUL 2	
METODOLOGIE- FRAMING-UL (ÎNCADRAREA) ÎN STUDIUL EMOȚIILOR UMANE.....	12
CAPITOLUL 3	
STUDII ORIGINALE.....	13
3.1. Studiul experimental 1 - Impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural asupra emoțiilor negative resimțite (tristețe și îngrijorare), încrederii în viitor și asupra procesului de creare de sens.....	13
3.2. Studiul experimental 2 - Impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural(cu dominanța acceptării condiționate și necondiționate) asupra emoțiilor negative resimțite (distres general, tristețe/deprimare, îngrijorare/anxietate), încrederii în viitor, gândurilor automate negative și a asupra procesului de creare de sens.....	18
3.3. Studiul experimental 3 - Impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra emoțiilor resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.....	24
3.4. Studiul experimental4 - Impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informației) vs. un agent supranatural (acceptare condiționată și acceptare necondiționată)	

asupra emoțiilor resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.....29

3.5. Studiul experimental 5 - - Impactul diferențiat al încrederii într-o relație de acceptare necondiționată din partea unui agent supranatural (Dumnezeu) vs. interacțiune cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) care reiterează acceptarea necondiționată asupra emoțiilor resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.....36

3.6. Studiu de caz - Impactul relaționării cu Divinitatea asupra emoțiilor resimțite și gândurilor automate, în cazul unei persoane care se declară credincioasă.....41

3.7. Construcția unui chestionar vizând relația agent uman-agent supranatural
Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu (CRED).....48

CAPITOLUL 4

CONCLUZII ȘI DISCUȚII GENERALE.....55

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....59

ASPECTE INTRODUCATIVE

Știință și religie. Clarificări conceptuale.

Religia și spiritualitatea domină viața, comportamentele, deciziile și emoțiile omenirii de la origini și până în prezent. Explicație a unor comportamente de un altruism și generozitate ce depășesc înțelegerea oamenilor, dar și justificare a unor acte de o cruzime amețitoare, religia surprinde și fascinează tocmai prin contrastele sale.

Relația dintre știință și religie/spiritualitate a cunoscut de-a lungul timpului numeroase transformări și contorsiuni. O dată cu „revoluția științifică” a secolului al XVI-lea, începea să se întrevadă nevoia de a concilia foamea de cunoaștere a omenirii cu la fel de imperioasa sa nevoie de sens și semnificație.

Știința studiază natura și fenomenele acesteia. Poate oare să fie considerată religia un fenomen natural? În marea ei diversitate, religia se suprapune peste foarte multe arii de activitate umană. Daniel Dennett (2006) punctează modul în care fenomenul religios poate fi ușor privit ca un fenomen natural, abordabil prin mijloace științifice. Așa cum un neurolog și un psiholog pot aborda același proces cognitiv (ex., inatenția) la nivele de analiză diferite, tot astfel preotul și omul de știință pot încerca să înțeleagă comportamentul religios cu ajutorul mijloacelor domeniilor lor de investigație (Dennett, 2006). Se conturează astfel mai multe posibilități:

- (1) fenomenul religios este la fel ca oricare alt fenomen natural și poate fi investigat de știință ca atare;
- (2) religia și știința ar trebui să aibă domenii de investigație diferite;
- (3) există unele fenomene care pot fi investigate și prin mijloace religioase și cu instrumentarul științei, iar altele care aparțin exclusiv unuia sau altuia dintre cele două domenii (Dennett, 2006).

O abordare alternativă ar putea fi definirea clară a fenomenului ca atare, dincolo de definirea domeniului de investigație. Același fenomen, definit diferit în abordări diferite, ar putea fi investigat cu mijloacele specifice celor două domenii, fără nevoia stabilirii supremației cuiva.

În mod tradițional, conceptele de *religiozitate* și *spiritualitate* au fost utilizate interșanjabil, psihologii fiind de acord că, indiferent de definiție, avem de a face cu constructe multidimensionale (Zinnbauer & Pargament, 2005).

Recent, au existat controverse legate de extensia celor două concepte. Într-o primă accepțiune, spiritualitatea reprezintă un construct mai larg decât religiozitatea și se definește ca „o căutare personală sau în grup a sacralului”, în timp ce religiozitatea ar fi „căutarea personală sau în grup a sacralului care se manifestă într-un context tradițional sacru” (Zinnbauer & Pargament, 2005, pp. 35). Diferențierea între cele două constructe este dată de contextul căutării, acesta putând fi sacru sau laic.

Într-o variantă alternativă, spiritualitatea reprezintă „căutarea sacralului”, în timp ce religiozitatea se definește ca un construct mai larg reprezentând „căutarea semnificației într-o manieră relaționată sacralului” (Zinnbauer & Pargament, 2005, pp. 36). În această accepțiune, criteriul de separare între cele două constructe este unul dublu și se referă la locul sacralului în mijloacele și finalitatea procesului de căutare. Așadar, spiritualitatea ar fi căutarea a sacralului prin mijloace sacre și lumești, în timp ce religiozitatea ar presupune căutarea de finalități sacre dar și lumești prin mijloace sacre.

De remarcat că, în ciuda diferențelor, elementul central care apare în toate definițiile vizează relația cu sacralul sau divinul, reprezentat în cea mai mare parte a culturilor de pe Pământ prin intermediul agenților supranaturali.

CAPITOLUL I FUNDAMENTE TEORETICE

1.1. Ritualuri și ritualuri funerare

1.1.1. Ritualul și caracteristicile lui

În toate societățile, ritualul este înțeles ca structură de comportamente și acțiuni cu funcție simbolică, ce implică obligatoriu emoții, valori și credințe care transcend considerentele pur materiale, practice (Lessa, 1971). Acesta reprezintă, în esență, o formă stereotipă de comunicare menită (1) să reducă emoțiile negative, (2) să pregătească organismul pentru acțiune și (3) să coordoneze acțiunile mai multor persoane (Wallace, 1966).

Ritualurile de trecere sunt acele răspunsuri structurate, elaborate și oferite de societate ca formă de susținere în tranzitarea momentelor esențiale din existența unui om. Acestea însoțesc momente de mare criză din viața unui individ, perioade finalizate cu trecerea într-o altă etapă de evoluție personală și schimbarea identității sociale (Van Gennep, 1966). În toate societățile umane, momentele de trecere importante sunt considerate a fi nașterea, graviditatea, pubertatea socială, căsătoria și moartea (Van Gennep, 1966). Traversarea acestor etape fundamentale ale vieții presupune o structură în trei pași: (1) separarea, (2) tranziția și (3) încorporarea (Van Gennep, 1966).

1.1.2. Ritualurile funerare și structura acestora

Ritualurile funerare sunt acele ceremonii care însoțesc trecerea în neființă a unui membru al grupului, existând în repertoriul oamenilor de la Homo Neanderthalensis încoace (Cohen, 2002).

În cadrul ritualurilor funerare, elementele specifice celor trei etape concură la elaborarea unei structuri prescriptive, care poate să se întindă pe perioada mai multor luni sau ani. De remarcat că aceste ceremonii sunt elaborate spre folosul celui trecut în neființă, dar mai ales a celor rămași în viață.

Astfel, *separarea* de cel decedat începe cu stabilirea morții acestuia și este marcată, în toate culturile, prin îndepărtarea corpului defunctului de restul comunității și pregătirea unui ansamblu de bunuri (materiale și un numai), care îl va însoți în trecerea sa.

Urmează etapa de *tranziție*, în care cei direct afectați de pierdere (i.e., familie, prieteni) intră în perioada de doliu sau jeliere. Aceasta are o durată bine precizată, specificându-se cu strictețe începutul și finalul său, precum și manifestările și activitățile obligatorii și permise pentru toți cei implicați. Specifică acestui stadiu este separarea fizică și socială a celor în doliu de restul comunității, precum și reducerea ori sistarea activităților curente (Cohen, 2002).

Încorporarea începe întotdeauna după un moment ritualizat de purificare a celui aflat în tranziție, care deseori ia forma practică a spălării cu apă curată și a revenirii la aspectul fizic normal, de dinainte de doliu (Cohen, 2002; O’Gorman, 1998).

„Pentru grupuri, ca și pentru indivizi, viața însăși înseamnă separare și reunire, schimbare de la o condiție la alta, moarte și renaștere. Este însăși ideea de a acționa și a te opri, de a aștepta și a te odihni, și apoi de a începe să acționezi din nou, într-un mod diferit...” (Van Gennep, 1966, pp. 189-190).

În concluzie, în toate societățile umane cunoscute, cele trei etape ale ritualurilor funerare - separarea, tranziția și încorporarea - sunt saturate cu activități bine stabilite, abundând în comportamente prescrise, menite să asigure binelui decedatului și al supraviețuitorilor.

1.1.3. Funcțiile ritualurilor funerare

Văzut din perspectivă etnografico-antropologică, cultul morților îndeplinește câteva funcții importante, conturând o dimensiune socio-culturală:

(1) separarea fizică între persoana decedată și supraviețuitori, prin îndepărtarea rămășițelor pământești ale acesteia de spațiul activităților curente ale comunității;

(2) separarea psihologică a celui decedat de comunitate, prin redistribuirea rolurilor sociale ale acestuia;

(3) oferirea, de către comunitate, a ghidajului și suportului social necesar reechilibrării emoționale a persoanelor apropiate celui pierdut;

(4) organizarea modului de exprimare a sentimentelor individuale și colective asociate situației de pierdere, subliniind identitatea culturală a grupului și supraviețuirea acestuia;

(5) reglementarea relațiilor între cei vii și cei decedați, conceptualizate ca normă de grup;

(6) marcarea momentului încheierii vieții și integrarea acestuia în cursul firesc al lucrurilor, conferind evenimentului sens și semnificație;

(7) reglementarea normelor etice ale celor vii (Gazda, 2006; Cohen, 2002).

Se poate, așadar, asuma (1) o dimensiune psihologică a comportamentelor ritualizate, vizând efectele directe ale pierderii suferite asupra persoanelor apropiate celui decedat și (2) o dimensiune socială a ritualurilor, referitoare la impactul acestora asupra structurii sociale și a relațiilor care fundamentează bunul mers al vieții în cadrul unei comunități (Cohen, 2002; Gazda, 2006).

Dispariția unei persoane ridică pentru familie și prietenii apropiați câteva mari probleme de adaptare: (1) destructurarea rutinelor în cadrul cărora persoana decedată juca un rol important, (2) destabilizarea identității de sine, ca urmare a nevoii schimbării rolurilor sociale, împreună cu repertoriul lor de comportamente (ex., trecerea de la statutul de persoană căsătorită la cel de văduv/ă), (3) punerea sub semnul întrebării a scopurilor, principiilor de viață, sensului și semnificației acesteia. Toate aceste dificultăți se exprimă în emoții negative intens resimțite.

Pentru grupul din care făcea parte persoana decedată, problemele fundamentale se referă la: (1) refacerea structurii sociale prin redistribuirea rolurilor celui pierdut și restructurarea rolurilor supraviețuitorilor, (2) ajutorarea supraviețuitorilor să depășească momentele dificile prin suport social în vederea controlului emoțiilor negative și refacerea rutinelor, (3) reafirmarea și menținerea identității de grup și a valorilor acestuia (Cohen, 2002; Gazda, 2006).

Ca expresie a modului în care comunitatea oferă soluții la problemele menționate anterior, în cadrul ritualurilor funerare se disting trei elemente particulare: (a) *jelirea publică sau bocetul de înmormântare* prezent în etapa de separare, (b) *prescripțiile comportamentale* și (c) *rugăciunea* care domină etapele de tranziție și încorporare.

În concluzie, ritualurile funerare se constituie în manifestări complexe, menite a ușura acceptarea și traversarea unui moment existențial major pentru individ și comunitate. Ele au rolul de a asigura (1) menținerea funcționalității emoționale și comportamentale a supraviețuitorilor, (2) menținerea integrității sinelui ca și condiție obligatorie pentru succesul în adaptarea la un moment înalt traumatizant, precum și (3) menținerea identității de grup, ca și expresie a victoriei vieții asupra morții. Structura ritualului este astfel contruită încât să genereze emoții și comportamente care facilitează schimbarea, restructurarea rolurilor și a identităților sociale, schimbarea perspectivei asupra sinelui și a sinelui în relație cu oamenii și Divinitatea. Contactul și comunicarea permanente cu agenții umani și supranaturali devine condiție sine qua non a reușitei, căci oamenii dobândesc caracterul uman „doar în relația cu semenii și cu Dumnezeu” (Stăniloae, 1993, pp. 11).

1.2. Teoriile emoțiilor și situațiile de pierdere

1.2.1. Ce sunt emoțiile

Experiențele emoționale definesc, în mare măsură, natura noastră umană. În tot ceea ce facem, căutăm cu obstinație „trăirea”, angajamentul afectiv care recompensează îndeajuns efortul nostru de implicare și investiție cognitivă. Când vorbim de emoții, două elemente distinctive se impun atenției: (1) emoțiile sunt produsul semnificației personale alocate evenimentelor de viață și (2) fiecare emoție se întemeiază pe un „scenariu dramatic ușor de recunoscut” (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp. 5).

Emoțiile vieții noastre cotidiene - frica, furia, tristețea, deprimarea, vinovăția ori rușinea – sunt consecința directă a unor „scenarii dramatice ușor de recunoscut” (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp. 5). Fiecare „scenariu” conține (1) interpretările noastre vizavi de situațiile de viață în care ne găsim și (2) semnificația acestora pentru starea de bine personal (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp. 5). „Tematicile” recurente din spatele emoțiilor susțin organizarea de structuri afective, care definesc apoi ființa umană și care ne permit să categorizăm persoanele în funcție de dispoziția afectivă dominantă. Patternurile noastre afective constituie veritabile „amprente emoționale”, care ne identifică cu precizia celor fizice, trădându-ne scopurile și credințele.

În concluzie, emoția se poate defini ca efect direct al activării unui „scenariu de viață personalizat, referitor la soarta scopurilor individului într-o situație anume și la credințele pe care le are despre sine și despre lumea în care trăiește...scenariu rezultat din evaluarea semnificației personale atașate acelei situații.” (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp.151).

1.2.2. Caracteristicile emoțiilor

- (a) Valența emoțiilor – emoțiile pozitive și emoțiile negative;
- (b) Intensitatea emoțiilor;
- (c) Utilitatea emoțiilor – emoțiile adaptative și emoțiile dezadaptative.

1.2.3. Funcțiile emoțiilor

(a) Emoțiile în slujba adaptării - perspectiva evoluționistă

Conform abordării evoluționiste, emoțiile s-au dezvoltat pentru a rezolva probleme de adaptare, fiind printre cele mai relevante structuri psihologice din punctul de vedere al supraviețuirii și reproducerii speciei. Fiecare tip de emoție răspunde unei nevoi anume; situațiile tipice, repetate de miliarde de ori în istoria omenirii și care angajează, ca teme centrale, programe cognitive specializate sunt la fel de actuale azi ca și în zorii umanității (Tooby, & Cosmides, 2008). Spre exemplu, depresia care survine după pierderea unei persoane apropiate activează sisteme de procesare specializate cu scopul de reconstrucție a modelelor personale asupra lumii; rata investiție-beneficiu obținut este reevaluată, cu implicații asupra atitudinilor și perspectivei generale asupra anumitor aspecte ale vieții (Tooby, & Cosmides, 2008). Reducerea flagrantă a manifestărilor comportamentale cu intensificarea până la ruminare obsesivă a procesării cognitive a situației de pierdere pare, pe termen scurt și în acest context, soluția optimă a unei minți inteligente la o dilemă existențială temporar debilitantă (Tooby, & Cosmides, 2008). Rolul său este dublu, pe de o parte de a reduce investiția de timp și efort, iar pe de altă parte de a preveni angajarea prematură în urmărirea unor noi scopuri, în perioada imediat următoare unei pierderi de anvergură (Nesse, 2000).

(b) Afilierea și distanțarea socială - perspectiva socială

Ca programe supraordonate de gestiune a situațiilor complexe, emoțiile au apărut și s-au dezvoltat în context social (Fischer, & Manstead, 2008). În momente problematice (ex., pierderi, traume), recunoscute ca atare de grup, convergența emoțională, exprimată prin *mimetism* (i.e., procesarea automată a expresiei emoționale și reproducerea acesteia) și *contagiune afectivă* (i.e., influențarea propriei experiențe afective de către trăirile altora) are rolul de a genera suportul social, prin facilitarea implicării, empatiei și apropierii de ceilalți (Fischer, & Manstead, 2008). Emoțiile împărtășite contribuie la formarea și menținerea identității sociale prin generarea sentimentului de apartenență întemeiat pe așteptări pozitive referitoare la susținerea și siguranța oferite de grup. Emoțiile celorlalți membri ai grupului conțin informații relevante privind situațiile sigure ori amenințătoare (Fischer, & Manstead, 2008).

(c) Emoțiile ca forme superioare de comunicare interumană – perspectiva culturală

Atât de relevante sunt emoțiile pentru om, încât cele mai înalte și specific umane activități ale sale sunt închinare experiențelor afective. Produsul artistic poate avea multe funcții, însă rolul său fundamental este cel de a evoca emoții. „Romanele, teatrul și filmele au menirea de a genera emoții reale despre evenimente imaginare” (Johnson-Laird, & Oatley, 2008, pp. 102).

Modul personal prin care artistul prezintă înlănțuirea de evenimente externe creează o „structură sugestivă” („suggestion structure”, Oatley, 1999), o simulare particulară a unei realități. Consumatorul de artă intră în această realitate alternativă, unde i se facilitează trăirea unor anumite emoții prin stimularea (1) identificării empatice cu protagonistul, (2) simpatizării cu emoțiile atribuite protagonistului, ori (3) reexperierii unui moment autobiografic stocat în memoria sa de lungă durată (Johnson-Laird, & Oatley, 2008; Oatley, 1999). În timp ce patternul de evenimente externe prezentate reprezintă o realitate simulată, emoțiile experiențiate de cel inserat în această realitate sunt reale și autentice! (Oatley, 1999, pp.114).

Preponderent comportamental în manifestare, ritualul cuprinde în structura sa intimă emoții, valori, credințe care transcend considerentele pur materiale, adresându-se spiritului (Lessa, 1971). „Structură sugestivă” complexă, amendată de istorie și perfecționată de practică, înalt ritualizată și integrată sistemelor spirituale, ritualul funerar facilitează traversarea cu succes a procesului de doliu și reintegrarea în viața activă.

(d) Trăirile afective ca efecte directe ale procesărilor cognitive conștiente și inconștiente - perspectiva psihologică

Situațiile de viață cu potențial maxim de a precipita emoții ca tristețea, deprimarea, vinovăția, rănirea se organizează în jurul ideii de pierdere: pierderea stării de sănătate, pierderea integrității fizice, pierderea confortului psihic sau fizic (i.e., prezența durerii), pierderea unei persoane apropiate, pierderea statutului social ori a imaginii sociale. Dintre toate acestea, decesul unei persoane iubite (ex., soț, soție, copil) reprezintă unul dintre cele mai stresante evenimente la care poate fi expusă o persoană în cursul existenței sale (Lazarus, & Lazarus, 1994).

Conform teoriei cognitiv-motivațional-relaționale (Lazarus, 1991), fiecare emoție are o *temă relațională centrală*, care reflectă estimarea relației particulare persoană – mediu. Există trei tipuri de astfel de *evaluări primare* (dacă și cum situația este relevantă pentru binele personal): (1) *relevanța motivațională*, care se referă la aprecierea măsurii în care situația este importantă pentru scopurile și preocupările individului, (2) *congruența motivațională*, care reflectă măsura în care situația blochează sau susține atingerea scopurilor individului (dezirabilitatea situației) și (3) *implicarea eului*, care exprimă măsura în care situația are

implicații pentru stima de sine, valorile personale, etc. În continuare, emoția se întemeiază pe o *evaluare secundară (resursele adaptative ale individului)* ce cuprinde evaluarea responsabilității finalității situației (cine sau ce va fi blamat sau recompensat), a resurselor de coping și a expectanțelor legate de viitor (Lazarus, 1991; Power, & Dalgleish, 1997).

Presupunând activarea concertată a unor factori diverși, emoția devine „un scenariu de viață personalizat, care se referă la soarta scopurilor noastre într-o situație anume și la convingerile pe care le avem despre noi înșine și despre lumea în care trăim” (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp. 151).

În concluzie, emoțiile umane se fundamentează pe scenarii complexe, care includ atât elemente precablate, cât și o suită de factori dezvoltați în cursul evoluției personale. Aceste scenarii sunt în măsură să genereze emoții dacă implică evaluarea relevanței unei situații pentru binele personal. Schema sinelui și a sinelui în relație cu alți agenți umani și supranaturali definește ce anume este sau nu important pentru persoană într-o situație concretă de viață.

1.3. Agenții supranaturali, apariția și caracteristicile acestora

1.3.1. Evoluția capacităților cognitive la Homo Sapiens; atributele mentale necesare apariției spiritualității și gândirii religioase

Pentru ca un sistem inteligent, natural sau artificial, să își facă intrarea în mediul în care va trebui să funcționeze pe durata existenței sale, acesta trebuie să vină „echipat” atât cu asumptii/cunoștințe, cât și cu mecanisme specifice. Acestea vor permite categorizarea și înțelegerea stimulilor cu care sistemul se va confrunta de la început, dar și învățarea în etapele ulterioare. Cunoștințele/asumptiile implicite cu care vine dotat procesorul uman, universal acceptate, se referă la trei mari domenii, denumite de Daniel Dennett (1987) cu termenul de „cunoștințe intuitive” („folk knowledge”): biologia intuitivă, fizica intuitivă și psihologia intuitivă. Când un stimul din mediu este automat categorizat într-unul dintre cele trei domenii de cunoștințe intuitive, acesta activează facultăți cognitive natural selectate (procese inferențiale), generând categorii ontologice universale (persoană, animal, plantă, substanță), altfel spus apar *conceptele intuitive*. Viața cotidiană este populată cu ființe ale căror caracteristici sau acțiuni violează expectanțele noastre despre lumea în care trăim. Psihologii cognitiști denumesc reprezentările mentale ale unor astfel de ființe fantastice *concepte constraintuitive*. Nu orice fel de concept constraintuitiv își va croi drum în memoria și istoria omenirii. Cheia succesului unui astfel de construct stă în relația dintre proprietățile sale și procesele obișnuite ale gândirii umane (Tremelin, 2006). Inversarea oricărei relații expectate va rezulta într-un *concept minimal constraintuitiv* (Boyer, 2000; 2000a). Două dintre instrumentele mentale esențiale pentru adaptarea la un mediu saturat de agenți (oameni și animale), prezente la naștere și complet dezvoltate în primii ani de viață sunt Dispozitivul de Detectare a Acțiunii Intenționate (Agency Detection Device –ADD) și Mecanismul Teoriei Minții (Theory of Mind Mechanism – ToMM) (Tremelin, 2006).

Cu o minte capabilă (1) de a separa rapid agenții intenționali de cei neintenționali, (2) de a crea și memora cu ușurință constructe minimal constraintuitive, (3) de a atribui modificări subtile din mediu agenților intenționali și (4) de a asocia comportamentele acestora cu intențiile lor, oamenii aveau deja premisele necesare apariției conceptului de Divinitate. Justificarea? - Nevoia de siguranță și anxietatea în fața devenirii și a morții.

1.3.2. Agenții supranaturale și caracteristicile lor

Din punct de vedere teologic, însușirile Dumnezeului Creștinătății decurg direct din natura sa divină, veșnică și indivizibilă: absolut, indivizibil, omniprezent, omnipotent, omniscient, neschimbător, dincolo de suferință, simplu, necuprins, duhovnicesc, sfânt, desăvârșit, cinstit, înțelept, milostiv, drept, iubitor (Tremlin, 2006, pp. 97).

Divinitatea este, înainte de toate, un *agent social*, în interacțiune permanentă cu agenții umani, membru al rețelei sociale, supus regulilor schimbului social. Așadar, de ce caracteristici ar avea nevoie un agent cauzal supranatural pentru a face mai mult pentru grup decât oricare agent cauzal? – în primul rând *de acces nelimitat la informație despre toți ceilalți agenți implicați în rețeaua socială*. „Agenții strategici cu acces nelimitat” (full-access strategic agents – Boyer, 2000a), personificați de Divinități, au pe lângă caracteristica omniscienței și dedicația asumată pentru menținerea corectitudinii derulării contractului social. Omului de rând îi este de mare ajutor faptul că în rețeaua socială din care face parte există un garant *omniscient* și *omnipotent* pe care îl interesează și *corectitudinea* derulării actului social.

O dată cu evoluția lui Homo Sapiens, dezvoltarea capacității cognitive de proiecție mentală în viitor - necesară calibrării reacției la comportamentul celorlalți prin predicții asupra conduitei acestora - atrage, ca și artefacte contactul cu ideea morții și cu lumea de apoi, înaintea ocurenței acestui eveniment major. Acesta reprezintă certificatul de naștere al *anxietăților existențiale*, fricile pentru pericolele de zi cu zi fiind completate de frica mult mai copleșitoare a trecerii într-o lume necunoscută și impredictibilă. Prin caracteristicile sale, sistemul de credințe religioase este în măsură să recruteze eficient un alt mecanism înnăscut și modularizat – sistemul de atașament (human attachment system) (Kirkpatrick, 2006), completând imaginea Divinității justițiare cu trăsăturile unei figuri parentale: caldă, iubitoare și îndurătoare. Aceasta va fi în măsură să gestioneze atât tristețea pierderilor anticipate (ex., ființe dragi, propria viață), cât și lipsa de speranță față de viitor și confruntarea cu necunoscutul care va fi să vină.

Cu foarte puține excepții, studiile referitoare la modul în care este reprezentat mental Dumnezeu se referă la caracterul/personalitatea lui Dumnezeu (i.e., trăsăturile prin care acesta se definește) (Gibson, 2008). Ansamblul de trăsături care îl caracterizează pe Dumnezeu în mintea oamenilor apare în literatura de specialitate sub denumiri variate: conceptul de Dumnezeu („God concept”), imaginea lui Dumnezeu („God image”) sau reprezentarea lui Dumnezeu („God representation”) (Gibson, 2008). Per ansamblu, în literatura care investighează reprezentarea mentală pe care oamenii o au despre Dumnezeu se încearcă sistematic separarea aspectelor pur cognitive (i.e., conceptul de Dumnezeu) de cele experiențiale, cu o puternică încărcătură afectivă (i.e., imaginea lui Dumnezeu) (Gibson, 2008). Recent, se insistă tot mai mult pe înlocuirea acestor termeni cu noțiunea de *schemă cognitivă*, care ar acoperi mult mai bine reprezentarea mentală a unei realități experiențiale (Fiske, & Taylor, 1991; Gibson, 2008).

1.4. Spiritualitate și sănătate mentală

Numeroase studii indică faptul că manifestările și credințele religioase au un impact pozitiv asupra sănătății în general și a sănătății mentale în particular, precum și a bunei funcționări a organismului (Levin, & Chatters, 1998). Dincolo de impactul lor asupra stării de sănătate, credințele religioase par să influențeze factori ca: mulțumirea generală, satisfacția cu viața, crearea sensului, stabilirea scopurilor în viață (Chamberlain, & Zika, 1992; Ferriss, 2002). Printre cei mai importanți factori care explică impactul religiei asupra stării de bine se numără suportul social și sentimentul apropierii percepute de Dumnezeu (Argyle, 1999).

Dincolo de efectul benefic al credințelor religioase asupra sănătății mentale, unele credințe și practici religioase sunt în măsură să exacerbeze simptomele bolilor psihice, iar uneori să contribuie la etiologia acestora (Paloutzian, & Park, 2005). Atunci când Dumnezeu este perceput ca fiind detașat, dezinteresat sau ostil, oamenii preferă să se implice singuri în rezolvarea problemelor cu care se confruntă. Totodată, studiul celor trei a arătat că oamenii valorizează mai mult religia și comportamentul religios când întrețin o imagine pozitivă a lui Dumnezeu. Așadar, nu orice formă de viață spirituală ori religioasă are efecte pozitive asupra gândurilor, emoțiilor ori stării de bine a individului. Relaționarea percepută cu Divinitatea este un factor protectiv important, însă modul de relaționare poate schimba radical efectele acestei relații.

CAPITOLUL 2

Framing-ul (încadrarea) în studiul emoțiilor umane

Noțiunea de „framing”, adică „încadrare” a început să fie utilizată în literatura de specialitate în principal în legătură cu studiul modului în care oamenii iau decizii (Tverski, & Kahneman, 1981). Încadrarea (framing-ul) este efectul direct al: (1) formulării problemei și al (2) normelor, valorilor, deprinderilor de gândire și altor caracteristici relevante ale persoanei (Tverski, & Kahneman, 1981, pp. 453). Termenii în care sunt formulate datele problemei activează structuri cognitive diferite, care vor avea un impact diferit asupra judecăților emise de către decident (Miclea, 1999). Încadrările sunt în măsură să activeze valorile morale și culturale ale individului, meme culturale și alte structuri implicite, generând astfel contexte complexe, care permit nu doar reprezentarea și definirea problemei, dar și stabilirea repertoriului de soluții și evaluarea teoretică a eficienței acestora (Cappella, & Jamieson, 1997).

În literatura de specialitate există categorizări ale încadrărilor după numeroase și variate criterii. Încadrarea episodică („episodic framing”) – oferă un exemplu specific, studiu de caz ori descriere a unui eveniment particular (Gross, 2008).

Printre obiectivele majore ale studiilor asupra impactului încadrărilor se numără evidențierea procesărilor cognitive subiacente efectelor observate (Price, Tewksbury, & Powers, 1997) și identificarea moderatorilor care pot accentua, limita ori elimina un efect de framing (Nelson, 2012). Încadrările care trimit la valorile individului au rolul de a stimula utilizarea respectivelor valori în procesul de evaluare a unei situații (Nelson, 2012). Așadar, orientarea valorică poate fi considerată un moderator important al efectelor de framing (Nelson, 2012).

Când încadrările vizează direct mecanismele cognitive ale afectelor, impactul acestora asupra emoțiilor este ușor de evidențiat. Întemeiate pe un întreg „scenariu dramatic” (Lazarus, & Lazarus, 1994, pp. 5), emoțiile au în spate structuri cognitive distincte care permit predicția asupra probabilității de apariție a uneia sau alteia dintre emoții (Lazarus, & Lazarus, 1994; Smith, Haynes, Lazarus, & Pope, 1993). Așadar, dacă încadrările episodice au forța de stimula apariția emoțiilor în general, tipul emoției evocate depinde de conținutul încadrării și de măsura în care acesta se suprapune peste scenariul cognitiv aferent respectivei emoții (Gross, 2008; Lazarus, & Lazarus, 1994).

În concluzie, în evocarea unei emoții în context experimental cea mai utilă încadrare pare a fi o poveste de viață personalizată, având în centru un personaj cu care participanții la studiu se pot identifica, personaj care acționează conform unor valori și norme împărtășite de subiecți și care se manifestă într-un context ce etalează elementele centrale (i.e., scenariul cognitiv) ale emoției vizate spre activare.

CAPITOLUL 3 – STUDII ORIGINALE

3.1. ¹Studiul experimental 1 - Impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural asupra emoțiilor negative resimțite (tristețe și îngrijorare), încrederii în viitor și asupra procesului de creare de sens.

Aspecte introductive specifice

Acest studiu experimental are la bază efectul de „framing” (încadrare), termen utilizat de A. Tversky și D. Kahneman (1981) pentru a desemna impactul pe care modul de formulare a alternativelor îl are în procesul decizional. În studiul de față, au fost utilizate încadrări (frames) diferite. Încadrările au fost elaborate în jurul unui scenariu cognitiv fundamentat pe tematica pierderii. Diferența principală constă în (1) inserția cauzei căreia trebuie atribuit evenimentul (prezența unei entități supranaturale) și (2) specificarea caracteristicilor definiției ale acestei entități supranaturale.

În experimentul prezentat în continuare, încadrarea (framing-ul):

- își propune: (1) activarea unor cogniții organizate în jurul ideii de pierdere și (2) activarea credințelor personale legate de relația cu un agent supranatural și
- vizează: (1) declanșarea unor emoții negative prin activarea unui scenariu dominat de elemente grupate în jurul tematicilor de pierdere și amenințare: deces, izolare socială, amenințarea integrității fizice și (2) controlul emoțiilor negative declanșate, prin specificarea cauzei evenimentului: prezența unei entități supranaturale, caracterizată prin anumite trăsături definiției.

Obiective

Pornind de la caracteristicile esențiale ale Divinităților speciei noastre: omnipotență, omnisciență, și dreptate ca manifestarea activă a Divinului în gestionarea relațiilor sociale și adăugând câteva dintre trăsăturile fundamentale ale tradiției Creștine: iubire, iertare, bunătate, milă ne propunem să investigăm:

- impactul activării mentale a unor credințe religioase specifice (interacțiunea cu o entitate supranaturală, spirituală posesoare a caracteristicilor definiției ale lui Dumnezeu) asupra *emoțiilor negative resimțite*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie.
- impactul activării mentale a unor credințe religioase specifice (interacțiunea cu o entitate supranaturală, spirituală posesoare a caracteristicilor definiției ale lui Dumnezeu) în *procesul de creare de sens*, la confruntarea cu situații negative de viață într-o populație fără psihopatologie.

Metodă

Subiecți

La studiu au participat un număr de 70 de studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, în regim de voluntariat. Aceștia au fost distribuiți în două grupe: framing și non-framing.

Materiale

A fost creat un scenariu narativ, în care apare următoarea succesiune de evenimente:

¹Variante ale acestui studiu au fost publicate în revistele de specialitate *Cogniție, Creier, Comportament* și *Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*. 13

1. Un astronaut a rămas izolat pe o planetă aridă și îndepărtată (eveniment negativ, din punct de vedere statistic, izolare socială);
2. Pierderea legăturii cu baza (situație de pierdere și izolare socială);
3. Moartea celuilalt supraviețuitor, care era singurul tovarăș de bord (situație de pierdere și izolare socială);
4. Deteriorarea progresivă a stării de sănătate și instalarea unei stări de slăbiciune fizică (situație amenințătoare și potențial periculoasă).

Cele patru elemente componente ale scenariului creat au fost astfel selectate încât să acopere în principal tematica pierderii și izolării sociale; totodată, a fost inserat și un element centrat în jurul tematicii de pericol.

Pentru grupul de framing, dar *nu* și pentru cel de non-framing, au fost adăugate încă două elemente distinctive:

1. Credința astronautului („El știe cu certitudine”) în faptul că toate evenimentele de pe planetă se datorează prezenței unei entități supranaturale, spirituale (atribuirea cauzei evenimentelor survenite);
2. Credința astronautului („El știe cu certitudine”) în faptul că această entitate spirituală este dotată cu următoarele caracteristici:
 - i. Omnipotență
 - ii. Omnisciență
 - iii. Bunătate
 - iv. Dreptate (față de astronauti)
 - v. Iubire (față de astronauti)
 - vi. Milă (față de astronauti)

Caracteristicile entității spirituale au fost selectate în baza: (1) însușirilor principale ale lui Dumnezeu descris pe Site-ul Bisericii Ortodoxe Române și (2) rezultatelor studiilor de psihologie cognitivă și psihologie evoluționistă asupra modului de reprezentare mentală a constructului de agent supranatural.

Ulterior parcurgerii scenariului prezentat subiecții în condiția „non-framing” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Ce poate crede astronautul despre necazurile pe care le-a trăit? (construcția sensului – răspuns liber);
2. Cât de încrezător poate fi astronautul în viitorul său? (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-100);
3. Cât de îngrijorat s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-100);
4. Cât de trist s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-100);
5. Care poate crede astronautul că este cauza necazurilor pe care le-a trăit? (atribuirea cauzei – răspuns liber).

Ulterior parcurgerii scenariului inițial la care au fost adăugate informațiile adiționale referitoare la cauza evenimentelor survenite și caracteristicile entității spirituale prezente, subiecții în condiția „framing” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Ce poate crede astronautul despre necazurile pe care le-a trăit? (construcția sensului – răspuns liber);
2. Cât de încrezător poate fi astronautul în viitorul său? (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-100);

3. Cât de îngrijorat s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-100);
4. Cât de trist s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-100);
5. Ce știe astronautul despre entitatea spirituală prezentă pe planetă? (reactualizarea caracteristicilor entității spirituale, evaluată prin numărul de trăsături reamintite).

Design

A fost utilizat un design experimental de bază, cu o variabilă independentă și trei variabile dependente.

Variabila independentă a fost contextul de prezentare a situației, cu două modalități: (1) *non-framing* (narațiunea includea doar informații despre situația generală fizică, socială și materială a astronautului) și (2) *framing* (narațiunea includea în plus și informații referitoare la prezența unei entități spirituale și atributele acesteia). Asumând că mărimea efectului este mare în populația investigată, numărul de subiecți pentru fiecare grupă trebuie să fie de minimum 30 persoane (Cohen, 1992).

Variabilele dependente au fost (1) *speranța/încrederea în viitor*, (2) *emoția negativă – îngrijorare*, (3) *emoția negativă – tristețe*.

Rezultate

Au fost utilizate testul t pentru eșantioane independente și testul Mann-Whitney U pentru a compara grupurile de framing și non-framing în privința variabilelor *încredere în viitor*, *îngrijorare* și *tristețe*.

Pentru a estima impactul posibil pe care *importanța religiei* ar putea-o avea asupra răspunsurilor subiecților prezenți în studiu, au fost efectuate analize separate pentru subiecții care au apreciat religia ca fiind „foarte importantă” și „destul de importantă” pe de o parte, și cei care au apreciat religia ca fiind „puțin importantă”, „deloc importantă” sau având „importanță medie”, pe de altă parte.

Pentru a estima impactul *reactualizării mnezice explicite* a trăsăturilor entității spirituale asupra variabilelor dependente au fost create grupe extreme în funcție de numărul trăsăturilor reamintite (m+/- 1 A.S.); grupele au fost apoi comparate în privința variabilelor *încredere în viitor*, *îngrijorare* și *tristețe*.

Pentru a evidenția (1) construcția sensului pentru ambele grupe (framing și non-framing) și (2) atribuirea cauzală a evenimentelor pentru grupul de non-framing s-a efectuat o analiză descriptivă, prin calcularea de procente.

Tabelul 1. Valori t, p și d pentru comparații între condițiile framing și non-framing

Framing/Non-framing	t	p	d
Încredere în viitor	2.53	< .05	0.6
Îngrijorare	3.78	< .05	0.9
Tristețe	2.26	< .05	0.5

În Tabelul 1 sunt prezentate valorile t și p pentru comparații între grupurile framing și non-framing. De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului. Se constată că, atât îngrijorarea, cât și tristețea sunt semnificativ mai reduse în grupul de framing comparativ cu cel de non-framing. De asemenea, încrederea în viitor este semnificativ mai ridicată în grupul de framing comparativ cu cel de non-framing. Mărimile efectului sunt medii și mari pentru toate valorile obținute. În concluzie, ulterior controlării modului de atribuire a cauzelor evenimentelor negative, îngrijorarea, tristețea și încrederea în viitor a subiecților se modifică la un nivel sesizabil în condiții ecologice.

Tabelul 2. Valori Mann-Whitney U și p pentru comparații între condițiile framing și non-framing în cazul subiecților care valorizează puțin religia

Framing/Non-framing	Mann-Whitney U	p
Încredere în viitor	19.00	> .05
Îngrijorare	11.00	> .05
Tristețe	23.00	> .05

În Tabelul 2 sunt prezentate valorile p și cele obținute la testul Mann-Whitney U pentru comparații între grupurile framing și non-framing, în cazul subiecților care consideră religia ca fiind „puțin importantă”, „deloc importantă” sau având „importantă medie”. Se constată că, nu există diferențe semnificative între cele două grupuri în privința îngrijorării, tristeții sau încrederii în viitor. Așadar, la subiecții pentru care religia și spiritualitatea nu prezintă interes, activarea ideii de relaționare cu Divinitatea nu produce schimbări sesizabile în emoțiile resimțite și în nivelul încrederii în viitor.

Tabelul 3. Valori t și p pentru comparații între condițiile framing și non-framing în cazul subiecților care valorizează mult religia

Framing/Non-framing	t	p	d
Încredere în viitor	2.42	< .05	0.6
Îngrijorare	3.18	< .05	0.8
Tristețe	2.56	< .05	0.7

În Tabelul 3 sunt prezentate valorile t și p pentru comparații între grupurile framing și non-framing, în cazul subiecților pentru care religia este „foarte importantă” și „destul de importantă”. De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului. Se constată că, atât îngrijorarea, cât și tristețea sunt semnificativ mai reduse în grupul de framing comparativ cu cel de non-framing. De asemenea, încrederea în viitor este

semnificativ mai ridicată în grupul de framing. Mărimile efectului sunt mari pentru toate valorile obținute. Așadar, ulterior controlării modului de atribuire a cauzelor evenimentelor negative, îngrijorarea, tristețea și încrederea în viitor a subiecților pentru care religia este importantă se modifică la un nivel sesizabil în condiții ecologice.

În concluzie, la confruntarea cu situații de viață care pun probleme majore de adaptare (i.e., situații de pierdere și amenințare), activarea convingerilor legate de interacțiunea cu Divinitatea poate reduce emoțiile negative și crește încrederea în viitor doar la persoanele pentru care religia este importantă.

Tabelul 4. Valori Mann-Whitney U și p pentru comparații între subiecții din condiția framing care și-au amintit multe, respectiv puține caracteristici ale entității spirituale

Caracteristici reactualizate multe / puține	Mann-Whitney U	p
Încredere în viitor	52.00	> .05
Îngrijorare	52.00	> .05
Tristețe	41.50	> .05

Întrucât numărul caracteristicilor pozitive ale entității spirituale reactualizate intenționat ar putea avea un impact major asupra emoțiilor resimțite, în cazul subiecților din condiția framing au fost constituite două grupe extreme ($m \pm 1$ A.S.), comparate ulterior în privința variabilelor *încredere în viitor*, *îngrijorare* și *tristețe*. Rezultatele, prezentate în Tabelul 4, nu au evidențiat diferențe semnificative între subiecții care și-au amintit multe, respectiv puține caracteristici pozitive. Așadar, o dată activată imaginea/schema unui agent supranatural, prezența în memoria de lucru a numărului caracteristicilor acestuia nu modifică impactul asupra emoțiilor negative și încrederii în viitor.

Tabelul 5. Reprezentarea procentuală a construcției sensului în grupurile de framing și non-framing

	Plan divin cu finalitate pozitivă	Experiență de învățare	Pedeapsă din partea entității spirituale	Neșansă / Ghinion	Destin/ Soartă
Framing N=39	29 (74.35%)	3 (7.69%)	7 (17.94 %)	-	-
Non-framing N=31	5 (16.12%)	1 (3.22%)	13 (41.93%)	5 (16.12%)	7 (22.58%)

Se constată că, în grupul la care a fost amorsată ideea prezenței și intervenției unui agent supranatural (i.e., grupul framing) majoritatea subiecților (74.35%) tind să își semnifice situația în termeni de plan divin cu finalitate pozitivă.

De remarcat că, în condițiile în care nu s-a făcut nicio referire la intervenția unui agent supranatural (i.e., grupul non-framing) apare totuși la 41.93% dintre subiecți tendința de a asuma intervenția unei entități spirituale. De reținut, însă, că majoritatea subiecților cuprinși în studiu au declarat că religia este „destul de importantă” și „foarte importantă” pentru ei (80%).

Tabelul 6. Reprezentarea procentuală a atribuirii cauzei pentru dificultățile întâmpinate de astronaut în grupul de non-framing

	<i>Alți oameni</i>	<i>Propria persoană</i>	<i>Entitate spirituală supărată</i>	<i>Destin / Soartă</i>	<i>Caracteristicile profesiei</i>	<i>Echipament defectuos</i>	<i>Cauze neidentificate</i>
Non-framing N=31	2 (6.45%)	2 (6.45%)	2 (6.45%)	7 (22.58%)	4 (12.90%)	9 (29.03%)	5 (16.12%)

În condițiile absenței referirilor la cauzele posibile ale evenimentelor negative (i.e., grupul non-framing) subiecții tind să asume ca și element cauzal o multitudine de factori, printre care se remarcă un factor existențial - „destinul/soarta” (22.58%) și unul practic, material - „echipamentul defectuos” (29.03%).

3.2. Studiul experimental 2 - Impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural(cu dominanța acceptării condiționate și necondiționate) asupra emoțiilor negative resimțite (distres general, tristețe/deprimare, îngrijorare/anxietate), încrederii în viitor, gândurilor automate negative și a asupra procesului de creare de sens.

Aspecte introductive specifice

În studiul 2, vor fi elaborate două tipuri distincte de framing, ambele desemnate să activeze convingeri legate de relația om-agent supranatural. Distincția dintre cele două încadrări se referă la modul de formulare a raportării Divinității la ființa umană, descrisă în termenii acceptării condiționate, respectiv necondiționate.

Obiective

Pornind de la caracteristicile esențiale ale Divinităților speciei noastre: omnipotență, omnisciență, și dreptate ca manifestarea activă a Divinului în gestionarea relațiilor sociale și adăugând câteva dintre trăsăturile fundamentale ale tradiției Creștine: iubire, iertare, bunătate, milă ne propunem să investigăm:

- impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural (interacțiunea cu o entitate supranaturală/spirituală posesoare a caracteristicilor definitorii ale lui Dumnezeu, formulată în termenii acceptării condiționate și necondiționate) asupra

emoțiilor negative, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;

- impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural (interacțiunea cu o entitate supranaturală/spirituală posesoare a caracteristicilor definitorii ale lui Dumnezeu, formulată în termenii acceptării condiționate și necondiționate) asupra *producerii de gânduri automate negative*, la impactul confruntării cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul activării convingerilor privind relația om-agent supranatural (interacțiunea cu o entitate supranaturală/spirituală posesoare a caracteristicilor definitorii ale lui Dumnezeu, formulată în termenii acceptării condiționate și necondiționate) asupra *procesului de creare de sens*, la confruntarea cu situații negative de viață într-o populație fără psihopatologie.

Metodă

Subiecți

La studiu au participat un număr de 149 studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, în regim de voluntariat. Aceștia au fost distribuiți în trei grupe: framing condiționare, framing necondiționare și non-framing.

Materiale

A fost creat un scenariu narativ, în care apare următoarea succesiune de evenimente:

1. Un astronaut a rămas izolat pe o planetă aridă și îndepărtată (eveniment negativ, din punct de vedere statistic, izolare socială);
2. Pierderea legăturii cu baza (situație de pierdere și izolare socială);
3. Moartea celui alt supraviețuitor, care era singurul tovarăș de bord (situație de pierdere și izolare socială);
4. Deteriorarea progresivă a stării de sănătate și instalarea unei stări de slăbiciune fizică (situație amenințătoare și potențial periculoasă);
5. Prezența sugerată („Pare că / I se pare că”) a două tipuri de pericole: (a) posibilă amenințare din partea unor agenți de mediu și (b) posibilă amenințare din partea unor agenți intenționați (ființe).

Pentru grupurile de framing, dar *nu* și pentru cel de non-framing, au fost adăugate încă două elemente distinctive :

6. Credința astronautului („El știe cu certitudine”) în faptul că toate evenimentele de pe planetă se datorează prezenței unei entități spirituale (atribuirea cauzei evenimentelor survenite unui agent supranatural);
7. Credința astronautului („El știe cu certitudine”) în faptul că această entitate spirituală este dotată cu următoarele caracteristici mentale:
 - i. Omnipotență
 - ii. Omnisciență
 - iii. Bunătate
 - iv. Dreptate (față de astronauti)
 - v. Iubire (față de astronauti)
 - vi. Milă (față de astronauti)

Pe lângă elementele menționate anterior, grupul de „*framing condiționare*” a primit și o descriere a atitudinii entității spirituale față de astronaut în termeni de *acceptare condiționată*

(persoana este valorizată doar dacă se comportă în modul expectat) și *relaționare ocazională* (entitatea decide momentul și condițiile interacțiunii):

- îl iubește, deși cere să îi asculte fără abatere indicațiile și să facă lucrurile fără greșeală;
- îl pedepsește întotdeauna când face fapte rele, chiar și când regretă ce a făcut (deși în final îl poate ierta);
- îl consideră pe deplin valoros doar dacă se comportă bine;
- poate alege să comunice cu el, ascultându-i punctul de vedere, deși nu o face întotdeauna.

În paralel, grupul de „*framing necondiționare*” a primit și el o completare, în care atitudinea entității spirituale față de astronaut era descrisă în termeni de *acceptare necondiționată* (persoana este valorizată în esența ei, indiferent dacă se comportă sau nu în modul expectat) și *relaționare permanentă* (entitatea este parte integrantă din ființa astronautului):

- îl iubește așa cum este, cu defectele și calitățile sale;
- îl iartă, chiar dacă uneori mai face și fapte rele dar regretă ce a făcut;
- consideră că este valoros întotdeauna, indiferent dacă se comportă bine sau rău;
- îi știe și îi simte orice gând, intenție sau emoție, deoarece este – fără să poată spune cum - parte integrantă din ființa sa.

Ulterior parcurgerii scenariului, subiecții în condiția „*non-framing*” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Ce poate crede astronautul despre necazurile pe care le-a trăit? (construcția sensului – răspuns liber);
2. Cât de încrezător poate fi astronautul în viitorul său? (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-100);
3. Cât de îngrijorat s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-100);
4. Cât de trist s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-100);
5. Care poate crede astronautul că este cauza necazurilor pe care le-a trăit? (atribuirea cauzei – răspuns liber).
6. Cât de frecvent credeți că are astronautul gândurile enunțate mai jos?

Lista de gânduri care urmează acestei întrebări este constituită din cele 15 gânduri care reprezintă itemii chestionarului ATQ (Automatic Thoughts Questionnaire - Hollon, & Kendall, 1980).

7. Cât de frecvent credeți că simte astronautul emoțiile enunțate mai jos?

Lista de emoții pozitive și negative care urmează acestei întrebări este constituită din cele 39 de emoții care reprezintă itemii scalei PDA (Profilul Distresului Afectiv - Opriș, & Macavei, 2007).

Ulterior parcurgerii scenariului, incluzând informațiile adiționale referitoare la cauza evenimentelor survenite, caracteristicile entității spirituale prezente, și atitudinea de acceptare condiționată a acesteia, subiecții în condițiile „*framing condiționare*” și „*framing necondiționare*” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Ce poate crede astronautul despre necazurile pe care le-a trăit? (construcția sensului – răspuns liber);
2. Cât de încrezător poate fi astronautul în viitorul său? (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-100);
3. Cât de îngrijorat s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-100);

4. Cât de trist s-ar putea simți astronautul? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-100);
5. Ce știe astronautul despre entitatea spirituală prezentă pe planetă? (reactualizarea caracteristicilor entității spirituale, evaluată prin numărul de trăsături reamintite).
6. Cât de frecvent credeți că are astronautul gândurile enunțate mai jos?
Lista de gânduri care urmează acestei întrebări este constituită din cele 15 gânduri care reprezintă itemii chestionarului ATQ (Automatic Thoughts Questionnaire - Hollon, & Kendall, 1980).
7. Cât de frecvent credeți că simte astronautul emoțiile enunțate mai jos?
Lista de emoții pozitive și negative care urmează acestei întrebări este constituită din cele 39 de emoții care reprezintă itemii scalei PDA (Profilul Distresului Afectiv - Opriș, & Macavei, 2007).

Design

A fost utilizat un design experimental multifactorial, cu o variabilă independentă, cu trei modalități și opt variabile dependente.

Variabila independentă a fost contextul de prezentare a situației, cu trei modalități: (1) **non-framing** (narațiunea/scenariul includea doar informații despre situația generală fizică, socială și materială a astronautului precum și amenințarea sugerată din partea unor agenți de mediu sau agenți intenționali și pierderea legăturii cu societatea), (2) **framingcondiționare** (narațiunea/scenariul includea în plus față de condiția non-framing și informații referitoare la prezența unei entități spirituale și atributele pozitive ale acesteia, precum și atitudinea de acceptare condiționată a acesteia), și **framing necondiționare** (narațiunea/scenariul includea în plus față de condiția non-framing și informații referitoare la prezența unei entități spirituale și atributele pozitive ale acesteia, precum și atitudinea de acceptare necondiționată a acesteia). Asumând că mărimea efectului este mare în populația investigată, numărul de subiecți pentru fiecare grup trebuie să fie de minimum 21 persoane (Cohen, 1992). Pentru o mărime medie a efectului, numărul de subiecți în fiecare grup ar trebui să fie 52 (Cohen, 1992).

Variabilele dependente au fost (1) *speranța/încrederea în viitor*, (2) *emoția negativă – îngrijorare*, (3) *emoția negativă – tristețe*, (4) *gândurile automate negative*, (5) *emoțiile pozitive*, (6) *emoțiile negative din categoria Tristețe-Deprimare*, (7) *emoțiile negative din categoria Frică-Anxietate* și (8) *distresul general*.

Rezultate

A fost utilizat testul ANOVA pentru eșantioane independente pentru a compara grupurile de framing condiționare, framing necondiționare și non-framing în privința variabilelor *încredere în viitor*, *îngrijorare*, *tristețe*, *gânduri automate negative*, *emoții pozitive*, *emoții negative din categoria Tristețe-Deprimare*, *emoții negative din categoria Frică-Anxietate* și *distres general*.

Pentru a evidenția (1) construcția sensului pentru ambele grupe (framing și non-framing) și (2) atribuirea cauzală a evenimentelor pentru grupul de non-framing s-a efectuat o analiză descriptivă, prin calcularea de procente.

Tabelul 7. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing condiționare și framing necondiționare

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Încredere în viitor	F (2,146) =22.86	p <.01	N -FC, p<.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p>.05	0.8 1.2 -	79% 88% -
Îngrijorare	F (2,145) =17.91	p <.01	N -FC, p<.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p>.05	0.9 1.1 -	82% 88% -
Tristețe	F (2,146) =8.92	p <.01	N -FC, p<.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p>.05	0.6 0.8 -	73% 79% -
Gânduri automate negative	F (2,146) =16.55	p <.01	N -FC, p>.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p<.05	- 1.0 0.7	- 84% 76%
Emoții pozitive	F (2,146) =12.93	p <.01	N -FC, p>.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p<.05	- 1.0 0.4	- 84% 66%
Emoții negative – tristețe / deprimare	F (2,146) =19.11	p <.01	N -FC, p>.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p<.05	- 1.2 0.6	- 88% 73%
Emoții negative – îngrijorare / anxietate	F (2,146) =19.13	p <.01	N -FC, p>.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p<.05	- 1.2 0.6	- 88% 73%
Distres general	F (2,146) =20.75	p <.01	N -FC, p>.05 N -FN, p<.05 FC-FN, p<.05	- 1.3 0.6	- 92% 73%

În Tabelul 7, sunt prezentate valorile F și p pentru comparații între grupurile non-framing, framing condiționat și framing necondiționat. De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului.

Se constată că, *încrederea în viitor*, măsurată printr-un singur item, este semnificativ mai ridicată la persoanele din grupurile cu framing comparativ cu cele din grupul cu non-framing. În același timp, nu există diferențe semnificative între cele două tipuri de framing. De asemenea, *îngrijorarea și tristețea* – măsurate unidimensional, printr-un singur item – sunt semnificativ mai reduse în grupurile cu framing comparativ cu grupul cu non-framing. Nu s-au constatat diferențe semnificative între cele două tipuri de framing. În ceea ce privește *gândurile automate negative* există diferențe doar între grupul de framing necondiționat și celelalte două condiții experimentale. Între grupul de non-framing și cel de framing condiționat nu există diferențe

semnificative. Comparând mediile obținute pe grupele experimentale cu cele din populația generală (etalioanele disponibile), observăm că: (1) mediile grupelor din condițiile non-framing și framing condiționare se încadrează pe etalon la nivelul 5 – nivel foarte ridicat al gândurilor automate negative în timp ce (2) media grupei din condiția framing necondiționare se încadrează pe etalon la nivelul 4 – nivel ridicat al gândurilor automate negative (Moldovan, 2007). Așadar, framing-ul necondiționare a generat un impact suficient de mare asupra gândurilor automate negative încât acesta să fie relevant în condiții ecologice; scorurile înregistrate au trecut într-o altă clasă a etalonului testului.

Emoțiile pozitive – măsurate cu itemii PDA – sunt semnificativ mai *ridicate* în grupul cu framing necondiționat comparativ cu celelalte două grupuri. Între grupul de non-framing și cel de framing condiționat nu există diferențe semnificative.

Emoțiile negative de tip îngrijorare/anxietate și tristețe/deprimare – măsurate cu itemii PDA – sunt semnificativ mai *reduse* în grupul cu framing necondiționat comparativ cu celelalte două grupuri. Între grupul de non-framing și cel de framing condiționat nu există diferențe semnificative.

Distresul general – măsurat cu itemii PDA – este semnificativ mai *redus* în grupul cu framing necondiționat comparativ cu celelalte două grupuri. Între grupul de non-framing și cel de framing condiționat nu există diferențe semnificative. Comparând mediile obținute pe grupele experimentale cu cele din populația generală, observăm că: (1) mediile grupelor din condițiile non-framing și framing condiționare se încadrează pe etalon la nivelul 5 – nivel foarte ridicat de distres în timp ce (2) media grupei din condiția framing necondiționare se încadrează pe etalon la nivelul 4 – nivel ridicat de distres (Oprîș, & Macavei, 2007). Similar pattern-ului înregistrat în cazul gândurilor automate negative, framing-ul necondiționare a generat un impact suficient de mare asupra distresului general încât acesta să fie relevant în condiții ecologice; scorurile înregistrate au trecut într-o altă clasă a etalonului testului.

Mărimile efectului sunt mari pentru toate valorile obținute, cu excepția emoțiilor pozitive, unde între condițiile framing condiționare și framing necondiționare se constată o mărime a efectului medie.

În concluzie, ulterior controlării modului de atribuire a cauzelor evenimentelor negative, prin relaționare cu o Divinitate care acceptă necondiționat persoana, emoțiile negative, gândurile automate negative, emoțiile pozitive, precum, și încrederea în viitor se modifică la un nivel sesizabil în condiții ecologice.

În condiția de *non-framing*, construcția sensului se face cel mai frecvent în jurul ideii de șansă, destin, și sunt asociate frecvent ideii de pericol viitor.

În condiția de *framing condiționare*, sensul este mai degrabă construit în asociere cu ideea de pedeapsă (de multe ori binemeritată) din partea unei entități spirituale corecte și puternice, un fel de „figură parentală” îndreptățită să facă dreptate.

În condiția de *framing necondiționare*, implicarea în evenimente negative este văzută mai degrabă ca parte a unui plan divin, menit să ofere muritorilor oportunități de învățare, deseori prin testarea calităților și perseverenței / angajamentului acestora.

Când sursa evenimentelor negative prin care trece astronautul nu este explicitată, subiecții tind să atribuie necazurile acestuia în special destinului, condițiilor fizice și materiale, precum și propriei persoane (greșeli, inadecvare, neprofesionalism).

3.3. Studiul experimental 3 - Impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra emoțiilor resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.

Aspecte introductive specifice

În studiul 3 se vizează analiza comparativă a impactului (1) *cunoașterii finalității evenimentelor* și (2) *încrederii în relația cu Divinitatea* asupra emoțiilor și gândurilor subiecților.

Obiective

Pornind de la ideea de relaționare agent uman - agent uman și agent uman - agent supranatural și de la impactul acestor relații asupra gândurilor și emoțiilor oamenilor, ne propunem să investigăm:

- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra *emoțiilor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra *aparității gândurilor automate negative de tip depresiv*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra *încrederii în viitor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra *încrederii în forțele proprii*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (încredere) asupra *disperării* la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie.

Metodă

Subiecți

La studiu au participat un număr de 140 studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, în regim de voluntariat; 110 dintre aceștia de la nivel licență și 30 de la nivel master. Aceștia au fost distribuiți în trei grupe: (1) non-framing, (2) framing 1- încredere în agent supranatural (Dumnezeu) și (3) framing 2 – informație certă (cunoașterea finalității evenimentelor).

Materiale

Pentru activarea emoțiilor negative, a fost prezentat subiecților un scenariu cognitiv distinct constând dintr-o secvență din scenariul unei piese de teatru („O scrisoare pierdută” de I.L. Caragiale, Fragment din Actul II, scena VI). Înainte de prezentarea dialogului - pentru a ne asigura că participanții la studiu cunosc linia dramatică principală a piesei - a fost oferit un scurt rezumat accentuând ideea principală, evoluția evenimentelor, precum și finalitatea pozitivă a acestora (i.e., evitarea oricăror pierderi sociale ori pericole pentru personajele principale) .

Pentru grupurile de framing, dar *nu* și pentru cel de non-framing, au fost adăugate pe lângă rezumat și fragmentul din piesa de teatru încă două elemente distinctive:

- Instrucțiunea de centrare pe raportarea mentală a agentului uman la un agent supranatural (i.e., de a răspunde la întrebări raportându-se la perspectiva personajului principal dacă acesta ar fi o persoană cu mare încredere în Dumnezeu, în ajutorul acestuia și în iertarea acestuia);

Instrucțiune Framing 1 – încredere în Dumnezeu:

„Raportându-vă la perspectiva lui Zoe, și gândindu-vă că:

- Zoe ar fi o persoană cu mare încredere în Dumnezeu și în ajutorul acestuia;
 - Zoe ar fi o persoană cu mare încredere în iertarea lui Dumnezeu;
- vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.
- Instrucțiunea de centrare pe accesul la informație certă despre evoluția evenimentelor - accesul nelimitat al personajului țintă la perspectiva și gândirea autorului piesei. În vederea amorsării informației/cunoștințelor referitoare la finalitatea pozitivă a evenimentelor s-a optat pentru a oferi suplimentar rezumatului de la începutul fragmentului de piesă și ideea de acces la perspectiva autorului piesei. Scopul acestui dublaj este de a relua ideea de relație, de această dată între agenți umani, cu scopul schimbului informațional.

Instrucțiune framing 2 – cunoașterea finalității evenimentelor (prin acces la perspectiva unui agent uman):

„Pornind de la premisa că Zoe ar putea avea acces nelimitat la perspectiva și la gândirea autorului acestei piese de teatru, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.

Ambele instrucțiuni au în vedere reiterarea ideii de relație cu un agent intențional (supranatural, respectiv uman), relație care facilitează (prin suport și credință, respectiv ofertă de informație) controlul emoțional și comportamental.

Pentru grupul „*non-framing*”, instrucțiunea a fost:

„Raportându-vă la perspectiva lui Zoe, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.

Ulterior parcurgerii scenariului, cu completările menționate, subiecții în condițiile „*non-framing*”, „*framing 1*” și „*framing 2*” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cât de încrezătoare poate fi Zoe, *în acest moment*, în viitorul său (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-10);
2. Cât de îngrijorată s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-10);
3. Cât de tristă s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-10);
4. Cât de disperată s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (cogniții/emoții dezadaptative, disperare – evaluată pe o scală de la 1-10);
5. Cât de încrezătoare în capacitatea sa de a schimba în bine situația poate fi Zoe *în acest moment*? (încredere în forțele proprii/autoeficacitate - evaluată pe o scală de la 1-10);
6. Care dintre gândurile de mai jos credeți că îi trec mai mult prin minte lui Zoe, *în acest moment*?

Lista de gânduri care urmează acestei întrebări este constituită din cele 15 gânduri care reprezintă itemii chestionarului ATQ (Automatic Thoughts Questionnaire, Hollon, & Kendall, 1980). La cei 15 itemi ai ATQ au fost adăugate alte 10 afirmații care reflectă *cunoașterea modalității de evoluție a situației concrete spre o finalitate pozitivă*. Aceste

afirmații au fost adăugate pentru a controla eficiența reamintirii derulării scenariului și a evoluției acestuia spre evitarea completă a pierderilor și amenințărilor în relațiile sociale.

7. Cât de mult credeți că simte Zoe emoțiile enunțate mai jos, *în acest moment*?

Lista de emoții pozitive și negative care urmează acestei întrebări este constituită din cele 39 de emoții care reprezintă itemii scalei PDA (Profilul Distresului Afectiv, Opriș, & Macavei, 2007).

Design

A fost utilizat un design experimental multifactorial, cu o variabilă independentă, cu trei modalități și 11 variabile dependente.

Variabila independentă a fost contextul de prezentare a situației, cu trei modalități: (1) **non-framing** (scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe), (2) **framing 1- încredere în agent supranatural (Dumnezeu)** (scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe, care este o persoană cu încredere în Dumnezeu, ajutorul și iertarea Lui), și (3) **framing 2 – cunoaștere certă a finalității pozitive prin raportare la perspectiva unui agent uman** (scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința ce a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe, dacă aceasta ar avea acces nelimitat la perspectiva autorului piesei).

Variabilele dependente au fost (1) *speranța/încrederea în viitor*, (2) *emoția negativă – îngrijorare*, (3) *emoția negativă – tristețe*, (4) *disperare*, (5) *încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine*, (6) *gândurile automate negative*, (7) *emoții negative – tristețe*, (8) *emoții negative – deprimare*, (9) *emoții negative – îngrijorare*, (10) *emoții negative – anxietate*, (11) *distres general*.

Asumând că mărimea efectului este mare în populația investigată, numărul de subiecți pentru fiecare grup trebuie să fie de minimum 21 persoane (Cohen, 1992). Pentru o mărime medie a efectului, numărul de subiecți în fiecare grup ar trebui să fie 52 (Cohen, 1992).

Rezultate

A fost utilizat testul ANOVA pentru eșantioane independente pentru a compara grupurile de non-framing, framing 1- încredere în Dumnezeu și framing 2 – cunoașterea certă a finalității pozitive în privința variabilelor dependente *încredere în viitor, îngrijorare, tristețe, disperare, încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine, gânduri automate negative, emoții negative (tristețe, deprimare, îngrijorare, anxietate), distres general*.

Tabelul 8. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing 1- încredere în agent supranatural (Dumnezeu), framing 2-cunoașterea certă a finalității pozitive

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Încredere în viitor	F (2,137) =20.79	p <.01	N –F1, p<.01 N –F2, p<.01	1.4 0.9	95% 82%

			F1-F2, p>.05	-	-
Îngrijorare	F (2,137) =17.78	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	1.1 1.2 -	88% 88% -
Tristețe	F (2,137) =3.49	p =.033	N-F1, p>.05 N -F2, p<.05 F1-F2, p>.05	- 0.5 -	- 69% -
Disperare	F (2,137) =16.37	p <.01	N -F1, p<.05 N -F2, p<.05 F1-F2, p>.05	1.1 1.1 -	88% 88% -
Încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine	F (2,137) =9.01	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.7 0.7 -	76% 76% -
Gânduri automate negative	F (2,137) =5.63	p <.01	N-F1, p>.05 N -F2, p<.05 F1-F2, p>.05	- 0.6 -	- 73% -
Emoții negative – tristețe	F (2,137) =4.68	p =.011	N-F1, p>.05 N -F2, p<.05 F1-F2, p>.05	- 0.6 -	- 73% -
Emoții negative – deprimare	F (2,137) =7.04	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.7 0.6 -	76% 73% -
Emoții negative – îngrijorare	F (2,137) =6.93	p <.01	N -F1, p<.05 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.6 0.7 -	73% 76% -
Emoții negative – anxietate	F (2,137) =11.07	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.7 0.9 -	76% 82% -
Distres general	F (2,137) =8.36	p <.01	N -F1, p<.05 N -F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.7 0.7 -	76% 76% -

În Tabelul 8, sunt prezentate valorile F și p pentru comparații între grupurile non-framing, framing 1 (încredere în Dumnezeu) și framing 2 (cunoașterea certă a finalității pozitive). De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului.

Se constată că, pentru variabilele *încredere în viitor*, *îngrijorare*, *disperare* și *încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine* - măsurate unidimensional, printr-un singur item – valorile obținute de grupurile de framing sunt semnificativ diferite de cele ale grupului non-framing. Între cele două grupuri de framing nu se constată diferențe semnificative.

Astfel, *îngrijorarea* și *disperarea* sunt semnificativ mai ridicate la persoanele din grupul non-framing comparativ cu cele două grupuri cu framing. *Încrederea în viitor* și *încrederea în*

capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine sunt semnificativ mai ridicate în grupurile de framing comparative cu lotul de control (i.e., non-framing).

Același pattern de rezultate – în care valorile obținute de grupurile de framing sunt semnificativ diferite de cele ale grupului non-framing – se constată și în cazul *deprimării* măsurate cu PDA, *anxietății* măsurate cu PDA, *îngrijorării* măsurate cu PDA și *distresului general* măsurat cu PDA. Între cele două grupuri de framing nu se constată diferențe semnificative. Pentru toate cele patru variabile dependente, valorile obținute de grupul de control (i.e., non-framing) sunt semnificativ mai ridicate decât ale grupurilor de framing 1 și framing 2, indicând nivele ridicate de emoții negative pentru grupul fără manipulare. Indicatorii calculați arată mărimi ale efectelor mari.

În cazul *tristeții* - măsurată unidimensional, printr-un singur item și cu scala de tristețe a PDA –doar cunoașterea certă a evoluției pozitive a evenimentelor (i.e., framing 2) a dus la o scădere semnificativă a emoției negative resimțite de subiecți.

Un pattern similar cu cel al variabilei „tristețe” se observă și în cazul *gândurilor automate negative de tip depresiv*. Comparând mediile obținute pe cele trei grupe din studiu cu cele din populația generală (etalioanele disponibile), observăm că mediile grupului non-framing și framing 1 (încredere în Dumnezeu) se încadrează în clasa 5 a etalonului (i.e., nivel foarte ridicat al gândurilor automate negative, în timp ce media grupului framing 2 se încadrează pe etalon la nivelul 4 – nivel ridicat al gândurilor automate negative (Moldovan, 2007). Așadar, cunoașterea certă a evoluției și finalității pozitive a evenimentelor reduce gândurile automate negative de tip depresiv într-o măsură relevantă din punct de vedere ecologic.

Valorile obținute pentru toate variabilele dependente indică o mărime a efectului mare, cu excepția tristeții (măsurată unidimensional), unde s-a obținut o mărime a efectului medie.

Pentru a estima în ce măsură subiecții consideră că personajul principal al fragmentului (i.e., Zoe) se gândește la evoluția pozitivă a lucrurilor și finalitatea în favoarea sa, pentru cele trei condiții ale studiului au fost comparate scorurile la cele 10 întrebări elaborate în acest sens. Deoarece toți subiecții cunoșteau din rezumatul oferit, precum și din experiența anterioară cu piesa de teatru, cum anume se derulează evenimentele și care este finalul, întrebările țintă au adus un plus de informație privind aderența subiecților la instrucțiunile oferite pentru cele trei condiții ale studiului (i.e., non-framing, framing 1 și framing 2).

Tabelul 9. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing 1- încredere în agent supranatural (Dumnezeu), framing 2-informație certă, în cazul gândurilor pozitive legate de evoluția evenimentelor

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Gânduri legate de evoluția pozitivă a lucrurilor	F (2,137) =7.65	p <.01	N –F1, p<.01 N –F2, p<.01 F1-F2, p>.05	0.7 0.7 -	76% 76%

Datele obținute arată că gândurile legate de evoluția pozitivă a lucrurilor au fost semnificativ mai multe în cele două condiții de framing comparativ cu grupul de non-framing, indicând faptul că subiecții au respectat instrucțiunea (i.e, cei din grupul non-framing nu au

pornit de la premise că Zoe știe că lucrurile vor evolua favorabil ei). Totodată, asemănarea dintre grupurile framing 1 și framing 2 sugerează o similaritate a acestora în ceea ce privește raportarea la viitor – atât încrederea, cât și cunoașterea stimulează expectanțele pozitive pentru viitor. Mărimile efectelor au fost mari.

3.4. Studiul experimental 4 - Impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare condiționată și acceptare necondiționată) asupra emoțiilor resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.

Aspecte introductive specifice

În studiul 4 se vizează analiza comparativă a impactului (1) *cunoașterii finalității evenimentelor* și a (2) *cunoașterii existenței relației om-Divinitate (caracterizată prin acceptare necondiționată vs. condiționată)* asupra emoțiilor și gândurilor subiecților.

Obiective

Pornind de la ideea de relaționare agent uman - agent uman și agent uman - agent supranatural și de la impactul acestor relații asupra gândurilor și emoțiilor oamenilor, ne propunem să investigăm:

- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare necondiționată și acceptare condiționată) asupra *emoțiilor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare necondiționată și acceptare condiționată) asupra *aparității gândurilor automate negative de tip depresiv*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare necondiționată și acceptare condiționată) asupra *încrederii în viitor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare necondiționată și acceptare condiționată) asupra *încrederii în forțele proprii*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al raportării la un agent uman (acces la informație) vs. un agent supranatural (acceptare necondiționată și acceptare condiționată) asupra *disperării* la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie.

Metodă

Subiecți

La studiu au participat un număr de 119 studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, de la nivel licență, în regim de voluntariat. Aceștia au fost distribuiți în trei grupe: (1) non-framing (N=31), (2) framing 1- relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată), (3) framing

1bis- relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată) și (3) framing 2 – relație cu un agent uman (cunoașterea certă a finalității evenimentelor).

Materiale

A fost oferit subiecților același rezumat și fragment de piesă de teatru utilizate în studiul experimental 3.

Pentru grupurile de framing, dar *nu* și pentru cel de non-framing, au fost adăugate pe lângă rezumat și fragmentul din piesa de teatru încă trei elemente distinctive :

- Instrucțiunea de centrare pe raportarea mentală a agentului uman la un agent supranatural

Instrucțiune Framing 1 – relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată):

Raportându-vă la perspectiva lui Zoe, și gândindu-vă că:

Zoe știe că toate întâmplările vieții ei se datorează unei ființe divine atotputernică, bună, îndurătoare și atotștiutoare, care:

- o iubește deși îi cere să îi asculte fără abatere indicațiile și să facă lucrurile fără greșală;
- o pedepsește întotdeauna când face fapte rele, chiar și când regretă ce a făcut (deși în final o poate ierta);
- o consideră pe deplin valoroasă doar dacă se comportă bine;
- poate alege să comunice cu ea, ascultându-i punctul de vedere, deși nu o face întotdeauna .

vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări.

Instrucțiune Framing 1bis – relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată):

Raportându-vă la perspectiva lui Zoe, și gândindu-vă că:

Zoe știe că toate întâmplările vieții ei se datorează unei ființe divine atotputernică, bună, îndurătoare și atotștiutoare, care:

- o iubește așa cum este, cu defectele și calitățile sale;
- o iartă, chiar dacă uneori mai face și fapte rele, dar regretă ce a făcut;
- consideră că este valoroasă întotdeauna, indiferent dacă se comportă bine sau rău;
- îi știe și îi simte orice gând, intenție sau emoție, fiind parte din ființa sa.

vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări.

- Instrucțiunea de centrare pe accesul la informație certă despre evoluția evenimentelor - accesul nelimitat al personajului țintă la perspectiva și gândirea autorului piesei. În vederea amorsării informației/cunoștințelor referitoare la finalitatea pozitivă a evenimentelor s-a optat pentru a oferi suplimentar rezumatului de la începutul fragmentului de piesă și ideea de acces la perspectiva autorului piesei. Scopul acestui dublaj este de a relua ideea de relație, de această dată între agenți umani, cu scopul schimbului informațional.

Instrucțiune framing 2 – cunoașterea finalității evenimentelor (prin acces la perspectiva unui agent uman):

„Pornind de la premisa că Zoe ar putea avea acces nelimitat la perspectiva și la cunoștințele autorului acestei piese de teatru, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.

Cele trei instrucțiuni au în vedere reiterarea ideii de relație cu un agent intențional (supranatural, respectiv uman), relație care facilitează (prin suport și credință, respectiv ofertă de informație) controlul emoțional și comportamental.

Pentru grupul „*non-framing*”, instrucțiunea a fost:

„Raportându-vă la perspectiva lui Zoe, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.

Ulterior parcurgerii scenariului, cu completările menționate, subiecții în condițiile „*non-framing*”, „*framing 1*” și „*framing 2*” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cât de încrezătoare poate fi Zoe, *în acest moment*, în viitorul său (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-10);
2. Cât de îngrijorată s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-10);
3. Cât de tristă s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-10);
4. Cât de disperată s-ar putea simți Zoe, *în acest moment*? (cogniții/emoții dezadaptative, disperare – evaluată pe o scală de la 1-10);
5. Cât de încrezătoare în capacitatea sa de a schimba în bine situația poate fi Zoe *în acest moment*? (încredere în forțele proprii/autoeficacitate - evaluată pe o scală de la 1-10);
6. Care dintre gândurile de mai jos credeți că îi trec mai mult prin minte lui Zoe, *în acest moment*?

Lista de gânduri care urmează acestei întrebări este constituită din cele 15 gânduri care reprezintă itemii chestionarului ATQ (Automatic Thoughts Questionnaire, Hollon, & Kendall, 1980). La cei 15 itemi ai ATQ au fost adăugate alte 10 afirmații care reflectă *cunoașterea modalității de evoluție a situației concrete spre o finalitate pozitivă*. Aceste afirmații au fost adăugate pentru a controla eficiența reamintirii derulării scenariului și a evoluției acestuia spre evitarea completă a pierderilor și amenințărilor în relațiile sociale.

7. Cât de mult credeți că simte Zoe emoțiile enunțate mai jos, *în acest moment*?

Lista de emoții pozitive și negative care urmează acestei întrebări este constituită din cele 39 de emoții care reprezintă itemii scalei PDA (Profilul Distresului Afectiv, Opriș, & Macavei, 2007).

Design

A fost utilizat un design experimental multifactorial, cu o variabilă independentă, cu patru modalități și 11 variabile dependente.

Variabila independentă a fost contextul de prezentare a situației, cu patru modalități: (1) ***non-framing*** (scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe), (2) ***framing 1- relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată)***(scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe, care știe că întâmplările vieții ei se datorează unei ființe divine care o acceptă necondiționat), (3) ***framing 1bis - relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată)***(scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva lui Zoe, care știe că întâmplările vieții ei se datorează unei ființe divine care o acceptă condiționat) și (4) ***framing 2 – cunoaștere certă a finalității pozitive prin raportare la perspectiva unui agent uman*** (scenariul includea prezentarea generală a situației și a deznodământului acesteia, fragmentul de dialog și

cerința ce a răspunde prin raportare la perspective lui Zoe, dacă aceasta ar avea acces nelimitat la perspectiva autorului piesei).

Variabilele dependente au fost (1) *speranța/încrederea în viitor*, (2) *emoția negativă – îngrijorare*, (3) *emoția negativă – tristețe*, (4) *disperare*, (5) *încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine*, (6) *gândurile automate negative*, (7) *emoții negative – tristețe*, (8) *emoții negative – deprimare*, (9) *emoții negative – îngrijorare*, (10) *emoții negative – anxietate*, (11) *distres general*.

Asumând că mărimea efectului este mare în populația investigată, numărul de subiecți pentru fiecare grup trebuie să fie de minimum 18 persoane (Cohen, 1992). Pentru o mărime medie a efectului, numărul de subiecți în fiecare grup ar trebui să fie 45 (Cohen, 1992).

Rezultate

A fost utilizat testul ANOVA pentru eșantioane independente pentru a compara grupurile de non-framing, framing 1- relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată), framing 1bis - relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată) și framing 2 – cunoașterea certă a finalității pozitive în privința variabilelor dependente *încredere în viitor, îngrijorare, tristețe, disperare, încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine, gânduri automate negative, emoții negative (tristețe, deprimare, îngrijorare, anxietate), distres general*.

Tabelul 10. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing 1 - relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată), framing 1bis – relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată și framing 2-cunoașterea certă a finalității pozitive

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Încredere în viitor	F (3,115) =14.11	p <.01	N –F1, p<.01	1.3	92%
			N –F2, p<.01	1.3	92%
			F1-F1bis, p<.01	1.0	84%
			F2 –F1bis, p<.01	1.0	84%
			N-F1bis,p>.05	-	-
			F1-F2, p>.05	-	-
Îngrijorare	F (3,115) =9.90	p <.01	N –F1, p<.01	1.1	88%
			N –F2, p<.01	1.0	84%
			F1-F1bis, p<.05	0.8	79%
			F2 –F1bis, p<.01	0.8	79%
			N-F1bis,p>.05	-	-
			F1-F2, p>.05	-	-

Tristețe	F (3,115) =2.48	p =.06	N –F1, p>.05 N –F2, p>.05 F1-F1bis, p>.05 F2 –F1bis, p>.05 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	- - - - -	- - - - -
Disperare	F (3,115) =10.43	p <.01	N –F1, p<.01 N –F2, p<.01 F1-F1bis, p<.05 F2 –F1bis, p<.01 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	1.2 1.0 0.9 0.8 - -	88% 84% 82% 79% - -
Încredere în capacitatea de a schimba situația în bine	F (3,115) =6.73	p <.01	N –F1, p<.05 N –F2, p<.05 F1-F1bis, p<.05 F2 –F1bis, p<.05 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	0.8 0.8 0.8 0.8 - -	79% 79% 79% 79% - -
Gânduri automate negative	F (3,115) =10.26	p <.01	N –F1, p<.01 N –F2, p=.06 F1-F1bis, p<.01 F2 –F1bis, p<.01 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	0.9 0.6 1.3 1.0 - -	82% 73% 92% 84% - -
Emoții negative - tristețe	F (3,115) =5.20	p <.01	N –F1, p>.05 N –F2, p=.058 F1-F1bis, p=.058 F2 –F1bis, p<.05 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	- 0.6 0.7 0.7 - -	- 73% 76% 76% - -
Emoții negative - deprimare	F (3,115) =7.05	p <.01	N –F1, p<.05 N –F2, p<.05 F1-F1bis, p<.05 F2 –F1bis, p<.01 N-F1bis,p>.05 F1-F2, p>.05	0.7 0.7 0.9 0.9 - -	76% 76% 82% 82% - -

Emoții negative - îngrijorare	F (3,115) =5.80	p <.01	N –F1, p>.05	0.5	69%
			N –F2, p=.061	0.7	76%
			F1-F1bis, p<.05	0.7	76%
			F2 –F1bis, p<.01	0.8	79%
			N-F1bis,p>.05	-	-
Emoții negative - anxietate	F (3,115) =9.16	p <.01	N –F1, p<.01	1.1	88%
			N –F2, p<.01	1.0	84%
			F1-F1bis, p<.01	0.8	79%
			F2 –F1bis, p<.01	0.8	79%
			N-F1bis,p>.05	-	-
Distres general	F (3,115) =7.99	p <.01	N –F1, p<.01	0.8	79%
			N –F2, p<.01	0.8	79%
			F1-F1bis, p<.01	0.9	82%
			F2 –F1bis, p<.01	0.9	82%
			N-F1bis,p>.05	-	-
			F1-F2, p>.05		

În Tabelul 10, sunt prezentate valorile F și p pentru comparații între grupurile non-framing, framing 1 (relație cu Dumnezeu – acceptare necondiționată), framing 1bis (relație cu Dumnezeu – acceptare condiționată) și framing 2 (cunoașterea certă a finalității pozitive). De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului.

Se constată că, pentru variabilele *încredere în viitor*, *îngrijorare*, *disperare*, *îngrijorare* și *încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine* - măsurate unidimensional, printr-un singur item – patternul de rezultate este asemănător celui obținut la scorurile PDA pentru *deprimare*, *anxietate* și *distres general*. Pentru toate aceste comparații mărimea efectului a fost mare, mulți dintre subiecții din condiția control obținând un scor mai rău decât scorul mediu al subiecților din grupurile experimentale (Tabelul 10). Astfel:

- se constată diferențe semnificative între grupul de non-framing și framing 1 (relație cu Dumnezeu – acceptare necondiționată). După instrucțiunea care sublinia acceptarea necondiționată din partea Divinității, subiecții au indicat faptul că personajul țintă a experiențiat mai multă încredere în viitor și în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine, precum și mai puțin distres, tristețe, deprimare, anxietate și disperare;
- se constată diferențe semnificative între grupul de non-framing și framing 2 (informație certă din partea unui agent uman). După instrucțiunea care sublinia cunoașterea certă a evoluției favorabile a evenimentelor, subiecții au considerat că personajul principal experiențiază mai multă încredere în viitor și în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine, precum și mai puțin distres, tristețe, deprimare, anxietate, îngrijorare și disperare;
- între condițiile de framing menționate anterior (i.e., framing 1 și framing 2) nu există diferențe semnificative pentru variabilele dependente menționate; acestea însă diferă

semnificativ de condiția framing 1bis. Altfel spus, relația cu un Dumnezeu care acceptă doar condiționat ființa umană nu influențează atât de mult emoțiile și gândurile oamenilor cum o face relația cu un Dumnezeu binevoitor, care oferă acceptare necondiționată sau cunoașterea evoluției pozitive a lucrurilor;

- cea de-a treia condiție de framing – framing 1bis (relație cu Dumnezeu – acceptare condiționată) nu diferă de condiția de control. Astfel, subiecții cărora li s-a subliniat ideea de relație cu o Divinitate care îi acceptă condiționat pe muritori au considerat că personajul principal va fi la fel de deprimat, anxios, îngrijorat, disperat și stresat ca și cei cărora li s-a prezentat doar scenariul inițial. Totodată, aceștia au indicat la fel de puțină încredere în viitor și în capacitatea persoanei de a schimba ceva ca și cei din grupul de control.

În cazul *tristeții* - măsurată unidimensional, printr-un singur item – nu s-au constatat diferențe semnificative între cele patru condiții ($p > .05$). Așadar, indiferent de framing-ul făcut ulterior scenariului care viza activarea emoțiilor negative, toți subiecții au considerat că personajul țintă rămâne la fel de trist, chiar și în condițiile în care știe cu certitudine că lucrurile vor evolua spre bine (i.e., grupul framing 2).

Totuși, măsurarea cu PDA evidențiază impactul informației certe asupra emoțiilor negative funcționale (i.e., *îngrijorare* și *tristețe*). Astfel, se constată diferențe semnificative între grupul non-framing și grupul framing 2 pentru ambele variabile dependente menționate. Așadar, cunoașterea certă a evoluției negative a evenimentelor pare că este în măsură să reducă sesizabil chiar și emoțiile negative firești într-o situație de viață problematică. Subiecții din grupul framing 1bis, cărora li s-a subliniat relația cu o Divinitate care pune condiții pentru a-i accepta pe oameni, au presupus că personajul vizat va rămâne la fel de îngrijorat și trist ca și subiecții din lotul de control. În cazul acestor emoții funcționale, relaționarea cu o Divinitate binevoitoare capabilă de acceptare necondiționată nu reduce sesizabil temerile la contactul cu adversitățile vieții. În comparațiile vizând îngrijorarea și tristețea măsurate cu PDA s-au obținut câteva praguri marginale (Tabelul 10). Dat fiind, însă, numărul relativ mic de subiecți din fiecare grupă și mărimea mare a efectului înregistrat, acestea au fost considerate semnificative în analiza noastră. Pentru toate aceste comparații mărimea efectului a fost medie și mare.

Gândurile automate negative de tip depresiv urmează patternul înregistrat pentru disperare și emoții negative disfuncționale (i.e., anxietate și depresie). Astfel, subiecții din grupele framing 1 (relație cu Dumnezeu) și framing 2 (finalitate pozitivă certă) au indicat mult mai puține gânduri negative decât subiecții din lotul de control și cei cărora li s-a subliniat relația cu un Dumnezeu care acceptă condiționat oamenii (i.e., grupul framing 1bis). Și în cazul acestei variabile pragul marginal de .06 a fost considerat ca indicând o diferență semnificativă, pe aceleași considerente cu cele discutate în cazul emoțiilor negative funcționale măsurate cu PDA. Pentru aceste comparații mărimea efectului a fost mare.

Comparând mediile obținute pe grupele din studiu cu cele din populația generală pentru distresul general măsurat cu PDA, observăm că mediile grupului non-framing și framing 1bis (relația cu Dumnezeu-acceptare condiționată) se încadrează în clasa 5 a etalonului (nivel foarte ridicat de distres), în timp ce mediile condițiilor framing 1 (relația cu Dumnezeu, acceptare necondiționată) și framing 2 (cunoașterea finalității pozitive) se încadrează pe etalon la nivelul 4 (nivel ridicat de distres) (Opriș, & Macavei, 2007). Așadar, ulterior amorsării emoțiilor negative până la cel mai înalt nivel în populație, framing-ul 1 și framing-ul 2 a scăzut semnificativ nivelul acestora, suficient de mult pentru a produce o trecere a cotelor înregistrate într-o clasă inferioară a etalonului testului. Aceste date oferă argumente consistente pentru efectul puternic, sesizabil în condiții concrete de viață. O trecere identică din clasa a 5-a în clasa a 4-a a etalonului pentru

grupurile framing 1 și framing 2 se observă și pentru gândurile automate negative, măsurate cu ATQ (Moldovan, 2007). Așadar, cunoașterea certă a evoluției și finalității pozitive a evenimentelor și raportarea la un Dumnezeu care acceptă necondiționat muritorii reduce gândurile automate negative de tip depresiv într-o măsură relevantă din punct de vedere ecologic.

Pentru a estima în ce măsură subiecții consideră că personajul principal al fragmentului (i.e., Zoe) se gândește la evoluția pozitivă a lucrurilor și finalitatea în favoarea sa, pentru cele patru condiții ale studiului au fost comparate scorurile la cele 10 întrebări elaborate în acest sens. Deoarece toți subiecții cunoșteau din rezumatul oferit, precum și din experiența anterioară cu piesa de teatru, cum anume se derulează evenimentele și care este finalul, întrebările țintă au adus un plus de informație privind aderența subiecților la instrucțiunile oferite pentru toate condițiile ale studiului (i.e., non-framing, framing 1, framing 1bis și framing 2).

Tabelul 11. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing 1 - relație cu Dumnezeu (acceptare necondiționată), framing 1bis – relație cu Dumnezeu (acceptare condiționată și framing 2-cunoașterea certă a finalității pozitive

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Gânduri legate de evoluția pozitivă a lucrurilor	F (3,115) =6.79	p <.01	N –F2, p<.01	0.5	69%
			F2 –F1bis, p<.01	0.6	73%
			N –F1, p>.05	-	-
			F1-F1bis, , p>.05	-	-
			N-F1bis,p>.05	-	-
			F1-F2, p>.05	-	-

Datele obținute arată că gândurile legate de evoluția pozitivă a lucrurilor au fost semnificativ mai multe în condiția de framing 2 (cunoașterea evoluției pozitive a evenimentelor) comparativ cu celelalte grupuri, indicând faptul că subiecții au respectat instrucțiunea (i.e, cei din grupul non-framing nu au pornit de la premise că Zoe știe că lucrurile vor evolua favorabil ei).

Un comportament similar subiecților din lotul de control au avut și cei din grupul framing1bis. Așadar, relaționarea cu un Dumnezeu autoritar, care pune condiții oamenilor nu stimulează așteptările pozitive față de derularea evenimentelor.

Deși nu diferă semnificativ de framing-ul 2, rezultatele subiecților din grupul de framing 1 sunt similare celor din lotul de control. Așadar, raportarea la o Divinitate binevoitoare stimulează puțin, dar nu suficient, așteptările pozitive vizavi de derularea favorabilă a evenimentelor. Simpla încredere în relația cu Divinitatea poate reduce emoțiile și gândurile negative, fără a fi dublată întotdeauna de gânduri referitoare la bunul mers al lucrurilor.

3.5. Studiul experimental 5 - Impactul diferențiat al încrederii într-o relație de acceptare necondiționată din partea unui agent supranatural (Dumnezeu) vs. interacțiune cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) care reiterează acceptareanecondiționată asupra emoțiilor

resimțite, gândurilor automate negative, disperării, încrederii în forțele proprii și încrederii în viitor.

Aspecte introductive specifice

Alegerea materialelor pentru acest studiu s-a centrat pe generarea unui text care să întrunească criteriile unui „scenariu cognitiv distinct” pentru emoțiile „frică” și „tristețe” și care să aibă forța de a stimula identificarea cu personajele pentru a asigura atât imersia în poveste, cât și experiențierea unor emoții de intensitate mare.

În studiul 5 se vizează analiza comparativă a impactului (1) *inițierii unei interacțiuni cu un agent supranatural considerat a accepta necondiționat oamenii (i.e., rugăciune)* și (2) *încrederii într-o relație de acceptare necondiționată cu Dumnezeu* asupra emoțiilor și gândurilor subiecților.

Obiective

Pornind de la ideea impactului diferit al inițierii comportamentale a unei interacțiuni cu agentul supranatural și al credinței vizavi de acesta asupra gândurilor și emoțiilor oamenilor, ne propunem să investigăm:

- impactul diferențiat al inițierii unei interacțiuni cu agentul supranatural vs. credinței vizavi de caracteristicile acestuia (i.e., acceptare necondiționată) asupra *emoțiilor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al inițierii unei interacțiuni cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) vs. credinței vizavi de caracteristicile acestuia (i.e., acceptare necondiționată) asupra *aparității gândurilor automate negative de tip depresiv*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al inițierii unei interacțiuni cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) vs. credinței vizavi de caracteristicile acestuia (i.e., acceptare necondiționată) asupra *încrederii în viitor*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al inițierii unei interacțiuni cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) vs. credinței vizavi de caracteristicile acestuia (i.e., acceptare necondiționată) asupra *încrederii în forțele proprii*, la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie;
- impactul diferențiat al inițierii unei interacțiuni cu agentul supranatural (i.e. rugăciune) vs. credinței vizavi de caracteristicile acestuia (i.e., acceptare necondiționată) asupra *disperării* la confruntarea cu situații negative de viață (pierdere și amenințare) într-o populație fără psihopatologie.

Metodă

Subiecți

La studiu au participat un număr de 93 studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, de la nivel licență, în regim de voluntariat. Aceștia au fost distribuiți în trei grupe: (1) non-framing, (2) framing 1- credință în agent supranatural (Dumnezeu) și (3) framing 2 – interacțiune cu un agent supranatural (i.e., rugăciune)

Materiale

Pentru activarea emoțiilor negative, a fost prezentat subiecților un scenariu cognitiv distinct constând dintr-o narațiune creată pentru a acoperi tema tristeții/deprimării (în principal) și a îngrijorării/anxietății (în secundar).

Scenariul creat prezintă imaginea unei femei tinere, locuind singură într-un mare oraș, care se confruntă cu o situație plauzibilă pentru majoritatea subiecților cuprinși în studiu (aceștia fiind în proporție de 84.9%, femei tinere, necăsătorite). Elementul central vehiculat de acest scenariu se referă la pierderea, într-un interval scurt de timp a multor relații sociale relevante și sentimentul singurătății, în ciuda faptului că femeia locuiește într-o metropolă. Tematica izolării și alienării individului pierdut într-o mare masă de oameni este frecvent folosită în artă pentru a stimula trăirea deprimării într-un context contemporan, atipic pentru începuturile omenirii.

S-a optat pentru această variantă deoarece s-a dorit:

1. utilizarea unui scenariu cu încărcătură dramatică mare, care să vehiculeze într-o manieră eficientă tematicile țintă și să genereze emoții intense;
2. utilizarea unui scenariu care să ruleze eficient tematici legate de *pierdere irevocabilă a relațiilor sociale, singurătate și izolare, precum și amenințare vagă*;
3. maximizarea posibilității identificării subiecților studiului (84.9%, dintre subiecții din studiu fiind femei tinere necăsătorite) cu personajul principal al scenariului, într-o situație de viață plauzibilă pentru majoritatea;
4. imersia în narațiune la persoana a treia pentru a evita activarea defenselor (a se vedea discuția e la studiul experimental 1).

Pentru grupurile de framing, dar *nu* și pentru cel de non-framing, a fost adăugată, pe lângă narațiune, câte două elemente distinctive :

- Caracteristicile agentului supranatural (omnisciență, omnipotență, bunătate, milă, acceptare necondiționată) – la ambele condiții framing;
- Două instrucțiuni diferite, pentru cele două tipuri de framing.

Instrucțiune Framing 1 – credință în Dumnezeu:

„Știind că femeia crede că Dumnezeu, atotputernic, bun, îndurător și atotștiutor:

- o iubește așa cum este, cu defectele și calitățile ei;
- o iartă, chiar dacă uneori mai face și fapte rele, însă regretă ce a făcut;
- consideră că este valoroasă întotdeauna, indiferent dacă se comportă bine sau rău;
- îi știe și îi simte orice gând, intenție sau emoție, fiind parte din ființa sa.

vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări:

Instrucțiune framing 2 – inițiere relaționare cu agentul supranatural:

Știind că zilnic, femeia se roagă lui Dumnezeu astfel:

„Doamne, Dumnezeul meu atotputernic, bun, îndurător și atotștiutor. Tu care mă iubești așa cum sunt cu defectele și calitățile mele. Tu care mă poți ierta chiar dacă uneori mai fac și fapte rele. Tu care crezi în valoarea ființei mele, dincolo de comportamentele mele bune sau rele. Tu care îmi simți orice gând, intenție sau emoție, fiind parte din ființa mea. Dă-mi puterea să accept decizia Ta asupra vieții mele. Amin!”

vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări:

Ambele instrucțiuni au în vedere reiterarea ideii de relație de acceptare necondiționată cu un agent intențional supranatural, relație care facilitează (prin suport și credință, respectiv comunicare) controlul emoțional și comportamental.

Pentru grupul „*non-framing*”, instrucțiunea a fost:
„Pornind de la textul de mai sus, vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări”.

Ulterior parcurgerii scenariului, subiecții în condițiile „*non-framing*”, „*framing 1*” și „*framing 2*” au fost rugați să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cât de încrezătoare poate fi femeia, *în acest moment*, în viitorul său (speranța în viitor – evaluată pe o scală de la 1-10);
2. Cât de îngrijorată s-ar putea simți femeia, *în acest moment?* (emoții negative, îngrijorare – evaluată pe o scală de la 1-10);
3. Cât de tristă s-ar putea simți femeia, *în acest moment?* (emoții negative, tristețe – evaluată pe o scală de la 1-10);
4. Cât de disperată s-ar putea simți femeia, *în acest moment?* (cogniții/emoții dezadaptative, disperare – evaluată pe o scală de la 1-10);
5. Cât de încrezătoare în capacitatea sa de a schimba în bine situația poate fi femeia *în acest moment?* (încredere în forțele proprii/autoeficacitate - evaluată pe o scală de la 1-10);
6. Care dintre gândurile de mai jos credeți că îi trec mai mult prin minte femeii, *în acest moment?*

Lista de gânduri care urmează acestei întrebări este constituită din cele 15 gânduri care reprezintă itemii chestionarului ATQ (Automatic Thoughts Questionnaire, Hollon, & Kendall, 1980).

7. Cât de mult credeți că simte femeia emoțiile enunțate mai jos, *în acest moment?*

Lista de emoții pozitive și negative care urmează acestei întrebări este constituită din cele 39 de emoții care reprezintă itemii scalei PDA (Profilul Distresului Afectiv, Opriș, & Macavei, 2007).

Design

A fost utilizat un design experimental multifactorial, cu o variabilă independentă, cu trei modalități și 10 variabile dependente.

Variabila independentă a fost contextul de prezentare a situației, cu trei modalități: (1) ***non-framing*** (scenariul construit și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva femeii), (2) ***framing 1- credință în agent supranatural (Dumnezeu)*** (scenariul construit și cerința de a răspunde prin raportare la perspectiva femeii care crede într-un Dumnezeu ce o acceptă necondiționat, și (3) ***framing 2 –inițierea interacțiunii cu un agent supranatural*** (scenariul construit și rugăciunea către agentul supranatural).

Variabilele dependente au fost (1) *speranța/încrederea în viitor*, (2) *emoția negativă – îngrijorare*, (3) *emoția negativă – tristețe*, (4) *disperare*, (5) *încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine*, (6) *gândurile automate negative*, (7) *emoții negative – deprimare*, (8) *emoții negative – anxietate*, (9) *distres general* și (10) *emoții pozitive*.

Asumând că mărimea efectului este mare în populația investigată, numărul de subiecți pentru fiecare grup trebuie să fie de minimum 21 persoane (Cohen, 1992). Pentru o mărime medie a efectului, numărul de subiecți în fiecare grup ar trebui să fie 52 (Cohen, 1992).

Rezultate

A fost utilizat testul ANOVA pentru eșantioane independente pentru a compara grupurile de non-framing, framing 1- credință în Dumnezeu și framing 2 – inițiere interacțiune cu

Dumnezeu (rugăciune) în privința variabilelor dependente *încredere în viitor, îngrijorare, tristețe, disperare, încredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine, gânduri automate negative, emoții negative (deprimare, anxietate), distres general și emoții pozitive.*

Tabelul 12. Valori F, p și d pentru comparații între condițiile non-framing, framing 1- credință în agent supranatural (Dumnezeu), framing 2- inițiere interacțiune (rugăciune)

Variabile dependente	Valori F	P total	p-uri intercondiții	d	Cohen d convertit în procente
Încredere în viitor	F (2,90) =19.59	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p=.054 F1-F2, p<.01	1.6 0.6 0.9	95% 73% 82%
Îngrijorare	F (2,90) =6.82	p <.01	N -F1, p<.05 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	0.7 - 0.9	76% - 82%
Tristețe	F (2,90) =3.18	p <.05	N-F1, p>.05 N -F2 p>.05 F1-F2, p>.05	- - -	- - -
Disperare	F (2,90) =15.56	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	1.2 - 1.2	88% - 88%
Incredere în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine	F (2,90) =3,72	p <.05	N -F1, p<.05 N -F2, p>.05 F1-F2, p>.05	0.6 - -	73% - -
Gânduri automate negative	F (2,90) =18.22	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	1.5 - 1.0	95% - 84%
Emoții negative – deprimare	F (2,90) =10.84	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	0.9 - 0.9	82% - 82%
Emoții negative –anxietate	F (2,90) =9.86	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	0.8 - 0.9	79% - 82%
Distres general	F (2,90) =12.93	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	1.0 - 1.0	84% - 84%
Emoții pozitive	F (2,90) =8.59	p <.01	N -F1, p<.01 N -F2, p>.05 F1-F2, p<.01	0.8 - 0.7	79% - 76%

În Tabelul 12, sunt prezentate valorile F și p pentru comparații între grupurile non-framing, framing 1 (credință în Dumnezeu) și framing 2 (inițiere relație/rugăciune). De asemenea, sunt prezentate valorile coeficientului d a lui Cohen pentru calcularea mărimii efectului. Mărimile efectelor sunt mari pentru toate diferențele semnificative.

Se constată că, pentru variabilele *îngrijorare* și *disperare* - măsurate unidimensional, printr-un singur item – patternul de valori este similar *deprimării, anxietății, distresului general și emoțiilor pozitive* (măsurate cu PDA), precum și *gândurilor automate negative de tip depresiv*, (măsurate cu ATQ). Pentru toate aceste variabile dependente grupul de framing 1 diferă semnificativ de grupul de control și de grupul de framing 2. Între grupul de control și framing 2 nu se constată diferențe semnificative. Așadar, reiterarea credinței în Dumnezeu a fost în măsură să reducă emoțiile negative, disperarea și gândurile automate negative, crescând totodată emoțiile pozitive.

Pentru variabila *tristețe*, măsurată printr-un singur item, nu se constată diferențe semnificative între cele trei condiții. Similar situației întâlnite în experimentele anterioare, tristețea ca emoție funcțională persistă în situații de pierdere, indiferent de reprezentarea mentală a respectivului eveniment.

Încrederea în viitor variază continuu, fiind maximă în grupul framing 1 (credință în Dumnezeu), scăzând puțin în grupul framing 2 (inițiere interacțiune/rugăciune) și fiind cel mai redusă în grupul non-framing. Între cele două condiții framing și grupul non-framing se înregistrează diferențe semnificative (pragul marginal indicat în Tabelul 12 putându-se datora numărului relative mic de subiecți).

Încrederea în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine urmează patternul încrederii în viitor. Diferențe semnificative se constată doar între grupul non-framing și grupul framing 1 (credință în Dumnezeu). Așadar, simpla inițiere a interacțiunii cu Dumnezeu prin rugăciune nu pare a stimula într-o măsură semnificativă încrederea în viitor și în forțele proprii.

Comparând mediile obținute pe grupele din studiu cu cele din populația generală pentru distresul general măsurat cu PDA și pentru gândurile automate negative măsurate cu ATQ, observăm că în ambele cazuri mediile grupelor non-framing și framing 2 (inițiere interacțiune/rugăciune) se încadrează pe etalon la nivelul 5 – nivel foarte ridicat de distres (Opriș, & Macavei, 2007) și de gânduri automate negative (Moldovan, 2007). În același timp, mediile grupului framing 1 (credință în Dumnezeu) se încadrează pe etalon la nivelul 4 – nivel ridicat de distres (Opriș, & Macavei, 2007) și de gânduri automate negative (Moldovan, 2007).

Așadar, credința într-o relație de acceptare necondiționată din partea lui Dumnezeu influențează emoțiile negative și gândurile automate negative într-o măsură relevantă și sesizabilă în viața de zi cu zi.

3.6. Studiu de caz – Impactul relaționării cu Divinitatea asupra emoțiilor resimțite și gândurilor automate, în cazul unei persoane care se declară credincioasă

Studiul de caz reprezintă o „cercetare empirică, care investighează un fenomen contemporan în cadrul contextului de viață în care apare, unde granițele dintre fenomen și context nu sunt foarte clare; în cadrul acestuia se utilizează surse de informație multiple” (Yin, 1984, pp. 23). Printre numeroasele roluri pe care studiului de caz le are se numără și oferirea de

clarificări privind situațiile complexe, precum și furnizarea de argumente în plus asupra datelor obținute prin cercetări anterioare.

Studiul s-a derulat în șase pași: (1) stabilirea întrebărilor la care trebuie să răspundă cercetarea, (2) selecția cazurilor și stabilirea modalității de colectarea a datelor și analiză a rezultatelor, (3) pregătirea colectării datelor, (4) culegerea datelor, (5) evaluarea și analizarea datelor și (6) pregătirea raportului (Yin, 1984).

(1) Stabilirea întrebărilor la care trebuie să răspundă cercetarea

Studiul prezentat în continuare își propune să investigheze efectul implicării în comunicarea cu Divinitatea (ex., rugăciune, căutare de versete biblice), având ca și scop reducerea emoțiilor negative și a gândurilor automate negative în situații de solicitări de viață ridicate și suport social redus. Obiectivul principal se referă la stabilirea modului în care inițierea unei interacțiuni cu Dumnezeu influențează emoțiile resimțite și gândurile avute. Întregul proces este observat în cadrul unor situații de abandon resimțit și experiențierii pierderii în relații sociale.

Contextul de viață vizat este unul solicitant, care pune numeroase probleme de adaptare profesională și socială.

Tipul de comunicare cu Divinitatea presupune:

- a. Reiterarea anumitor caracteristici ale lui Dumnezeu: omnipotență, omnisciență, bunătate, milă („Doamne, Dumnezeul meu atotputernic, bun, îndurător și atotștiutor”);
- b. Reiterarea ideii de iubire din partea lui Dumnezeu („Tu care mă iubești așa cum sunt, cu defectele și calitățile mele”);
- c. Reiterarea ideii de iertare din partea lui Dumnezeu („Tu care mă poți ierta chiar dacă uneori mai fac și fapte rele”);
- d. Reiterarea ideii de valorizare necondiționată a ființei umane din partea lui Dumnezeu („Tu care crezi în valoarea ființei mele, dincolo de faptele mele bune sau rele”);
- e. Reiterarea ideii de comuniune permanentă cu Dumnezeu („Tu care îmi simți orice gând, intenție sau emoție. Tu care ești mereu alături de mine, fiind parte din ființa mea”);
- f. Reiterarea ideii de implicare activă a lui Dumnezeu în viața persoanei („Dă-mi puterea să accept decizia Ta asupra vieții mele”).

În partea a doua a studiului, pe lângă elementele deja amintite, comunicarea cu Divinitatea include și o rugăciune care vizează următoarele aspecte psihologice (fundamentată pe modelul rugăciunilor raționale - Johnson, 2000):

Așadar, ne propunem să investigăm:

- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *emoțiile*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *gândurile automate negative*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *încrederea în viitor* la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *încrederea în forțele proprii*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;

- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *disperarea* în fața pierderii relațiilor, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață.

(2) Selecția cazurilor și stabilirea modalității de colectarea a datelor și analiză a rezultatelor

Subiectul studiului - În vederea derulării acestui studiu a fost selectat un singur subiect, F., 20 ani, studentă. În baza unui interviu clinic (DSM IV) a fost eliminată posibilitatea prezenței tulburărilor psihice. Interviul inițial a relevat un istoric de viață marcat de pierderea relațiilor semnificative (ex., decesul tatălui), neîncredere în forțe proprii, imagine de sine fluctuantă, reactivitate mare la evaluări sociale, dorință crescută acceptare. În prezent, persoana are câteva relații semnificative, care au potențialul de a oferi confort și siguranță. Vulnerabilitatea ridicată la respingere socială oferă un context potrivit pentru a folosi situațiile de pierdere (reală sau potențială) ca activatori eficienți ai temelor centrale specifice emoțiilor de tipul deprimare, vinovăție, tristețe.

Examinarea psihologică a confirmat aspectele importante evidențiate în cadrul interviului; persoana nu prezintă depresie de intensitate clinică (BDI II – 12, nivel redus al depresiei) și are o acceptare necondiționată a propriei persoane de nivel mediu (USAQ – 90, nivel mediu al acceptării necondiționate a propriei persoane). Deși nu s-au evidențiat tulburări de personalitate, există anumite trăsături specifice personalității de tip evitant (Interviu clinic, Chestionar de personalitate, SCID II).

Colectarea datelor–Pentru identificarea *emoțiilor negative și pozitive* a fost utilizat Profilul Distresului Afectiv (Opriș, & Macavei, 2007).

Îngrijorarea și tristețea au fost măsurate suplimentar, ca emoții distincte, cu o scală Likert cu 10 trepte.

Gândurile automate negative au fost măsurate cu Chestionarul Gândurilor Automate (Hollon, & Kendall, 2007).

Încrederea în viitor, încrederea în forțele proprii și disperarea au fost măsurate ca și cogniții distincte, cu o scală Likert cu 10 trepte.

Pe lângă măsurătorile cantitative, gândurile, emoțiile și comportamentele persoanei au fost urmărite calitativ. Subiectul a completat zilnic un jurnal personal, în care a descris în cuvinte proprii ce gânduri îi trec prin minte, ce simte și ce face.

Așadar, pentru a asigura validitatea studiului, s-a încercat urmărirea constructelor țintă atât prin teste validate, cât și prin întrebări țintite și întrebări deschise, concepute sub forma unui jurnal personal.

(3) Pregătirea colectării datelor

Procedura

Inițial, studiul a fost anunțat public, în cadrul unor întâlniri cu studenți de anul 1 și 2, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. Dintre persoanele care și-au exprimat disponibilitatea pentru a participa la studiu (5 persoane), două au renunțat deoarece nu puteau să se deplaseze săptămânal la întâlniri, una a fost exclusă deoarece întrunea criteriile DSM IV pentru tulburarea de anxietate generalizată, iar una manifesta trăsături de personalitate dezadaptative de tip borderline.

După întâlnirea inițială, persoana a primit o broșură pentru săptămâna 1, care cuprindea, pentru fiecare dintre cele șapte zile ale săptămânii, câte patru foi/itemi diferiți:

1. O fișă pentru evaluarea: (1) încrederii în viitor, (2) îngrijorării, (3) tristeții, (4) disperării, (5) încrederii în puterea de a schimba lucrurile în bine. Subiectul era instruit să se gândească, timp de 5 minute, la o situație în care s-a simțit părăsit sau abandonat de cineva important și să descrie pe scurt situația.
2. Testul ATQ (Chestionarul gândurilor automate).
3. Testul PDA (Profilul distresului afectiv).
4. Un jurnal cu două coloane; pe prima coloană, subiectul trebuia să răspundă liber la întrebarea: „Ce gânduri îmi trec prin minte”, iar pe coloana a doua la întrebarea „Ce simt și ce fac?”.

La începutul fiecărei zile se preciza că cei patru itemi trebuie completați la sfârșitul zilei.

Ședințele de la finalul fiecărei dintre cele patru săptămâni au avut ca și scop consilierea suportivă; persoana a fost încurajată să elaboreze aspecte legate de pierdere și dificultăți interpersonale și să ventileze emoțional, fără a se interveni pe vreun mecanism psihologic anume.

Broșura săptămânii a doua a cuprins, pe lângă itemii existenți în săptămâna 1 - imediat după descrierea, timp de 5 minute, a unei situații în care persoana s-a simțit părăsită sau abandonată de cineva important – următoarea instrucțiune:

„Citește apoi rugăciunea de mai jos, concentrându-te pe relația ta cu Dumnezeu”.

Rugăciunea indicată cuprindea următoarele elemente:

- a. Reiterarea anumitor caracteristici ale lui Dumnezeu: omnipotență, omnisciență, bunătate, milă („Doamne, Dumnezeul meu atotputernic, bun, îndurător și atotștiutor”);
- b. Reiterarea ideii de iubire din partea lui Dumnezeu („Tu care mă iubești așa cum sunt, cu defectele și calitățile mele”);
- c. Reiterarea ideii de iertare din partea lui Dumnezeu („Tu care mă poți ierta chiar dacă uneori mai fac și fapte rele”);
- d. Reiterarea ideii de valorizare necondiționată a ființei umane din partea lui Dumnezeu („Tu care crezi în valoarea ființei mele, dincolo de faptele mele bune sau rele”);
- e. Reiterarea ideii de comuniune permanentă cu Dumnezeu („Tu care îmi simți orice gând, intenție sau emoție. Tu care ești mereu alături de mine, fiind parte din ființa mea”);
- f. Reiterarea ideii de implicare activă a lui Dumnezeu în viața persoanei („Dă-mi puterea să accept decizia Ta asupra vieții mele”).

Broșura săptămânii a treia a fost identică cu cea a săptămânii 1 (nivele de bază).

Broșura săptămânii a patra a fost similară cu cea a săptămânii 2, cu o singură diferență: pe lângă elementele deja amintite cuprinse în rugăciunea indicată, comunicarea cu Divinitatea include și următoarele aspecte psihologice (fundamentate pe modelul rugăciunilor raționale - Johnson, 2000):

- a. Accentuarea legăturii dintre propriile gânduri și emoțiile resimțite („Mărturisesc că eu însămi îmi provoc mare parte din suferința mea și singură îmi fac rău, repetându-mi mereu gânduri nefolositoare”);
- b. Sublinierea motivației de a controla emoțiile și comportamentele dezadaptative („Vreau cu adevărat să îmi stăpânesc toate emoțiile și faptele rele”);

- c. Reiterarea nevoii de a crede în textele sacre („...pot ajunge să fac asta numai dacă cred în Sfânta Scriptură);
- d. Sublinierea rolului de model al lui Iisus Hristos („...pot ajunge să fac asta numai dacă... și dacă urmez cuvântul lui Iisus Hristos Mântuitorul”);
- e. Apelul la relația cu Divinitatea pentru restructurarea cognițiilor („Ajuta-mă Doamne să cântăresc în inima mea aceste adevăruri din Sfânta Scriptură);
- f. Identificarea versetelor biblice relevante pentru situațiile cu care se confruntă persoana.

Cele patru broșuri au fost aduse de subiect, pe măsura completării lor, după fiecare săptămână. O dată predată o broșură completată, subiectul primea broșura pe săptămâna viitoare. Broșurile au fost elaborate pornind de la procedura și rezultatele studiilor experimentale prezentate anterior.

(4) Culegerea datelor

Într-un studiu de caz, flexibilitatea formatului permite schimbări ale structurii acestuia, justificate de situația concretă de pe teren. În studiul de față, o astfel de situație a vizat instructajul inițial din săptămâna 1, care fusese indicat verbal subiectului, dar nu apărea scris pe fișă: „Gândește-te, timp de 5 minute, la o situație în care te-ai simțit părăsită sau abandonată de cineva important pentru tine. Descrie pe scurt situația.” Deși subiectul fusese clar instruit să descrie evenimentul în scris pe o porțiune anume a fișei, la finalul primei săptămâni s-a constatat omiterea respectării acestei indicații pentru zilele 2,6,7. Lipsa readucerii în memoria de lucru a evenimentelor cu relevanță pentru emoțiile și gândurile investigate poate modifica semnificativ intensitatea și frecvența acestora. Ca urmare, din săptămâna a doua, instrucțiunea a fost integrată în scris pe fișa de lucru.

(5) Evaluarea și analizarea datelor

Rezultatele obținute vor fi analizate prin raportare la întrebările inițiale ale studiului:

- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *gândurile automate negative*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *emoțiile*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *încrederea în viitor* la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *încrederea în forțele proprii*, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață;
- Cum influențează angajarea în comunicarea cu Dumnezeu *disperarea* în fața pierderii relațiilor, la o persoană care se declară credincioasă, în situații concrete de viață.

În acest scop, vom analiza:

- Tematicile cuprinse în jurnal, ca răspuns la întrebările zilnice: „Ce gânduri îmi trec prin minte” și „Ce simt și ce fac?”.
- Datele cantitative obținute la teste (ATQ și PDA) precum și la cele cinci întrebări la care s-a răspuns pe o scală Likert de la 1-10.

(a) Tematicile jurnalului zilnic

Mai jos sunt prezentate principale teme identificate în jurnalul completat de subiect:

1. *Support social* – interacțiune cu persoane relevante, cu efect pozitiv asupra stării de bine a subiectului.
2. *Planuri de viitor* - planificarea evenimentelor viitoare / proiecții de viață pozitive făcute împreună cu o persoană semnificativă.
3. *Activare comportamentală* - implicare în activități care presupun mișcare fizică sau deplasare în anumite locuri.
4. *Relație cu Divinitatea*–senzația comunicării cu Divinitatea, descris ca „revelație Divină”.
5. *Speranța*–centrarea pe aspectele pozitive ale experienței prezente, chiar dacă aceasta este percepută per ansamblu ca fiind negativă.
6. *Distragerea atenției* – implicarea în activități solicitante, intelectuale, cu impact blocant asupra procesării gândurilor automate negative.
7. *Frustrare în relații sociale*–așteptări nesatisfăcute în relația cu persoane semnificative.
8. *Izolarea socială*–reținerea de la orice fel de interacțiuni sociale (inclusiv cu persoanele apropiate).
9. *Lipsă de activitate*–reducerea drastică a activităților de orice fel, cu impact facilitator asupra rumațiilor și a procesării gândurilor automate negative.
10. *Pericol de abandon* – posibilitate de respingere, de abandon în viitor din partea unei persoane semnificative, de regulă ca reacție la o caracteristică negativă a subiectului (fizică, intelectuală, comportamentală etc.).
11. *Pericol de eșec*–posibilitatea de a avea o performanță scăzută la o sarcină anume, care ar putea fi evaluată negativ de ceilalți.
12. *Singurătate/Sentiment de abandon*- lipsă percepută de atenție și interes din partea persoanelor semnificative; lipsă percepută de respect și apreciere din partea celorlalți; senzația respingerii din partea celorlalți; sentiment de singurătate.

(b) Datele cantitative vizând: gândurile automate, emoțiile, încrederea în viitor, încrederea în forțele proprii și disperarea

Datele culese în cele patru săptămâni au fost comparate cu testul Mann-Whitney U și grupate în patru categorii: cogniții negative, cogniții pozitive, emoții negative, emoții pozitive.

(6) Concluziile raportului

Influența angajării în comunicarea cu Dumnezeu asupra cognițiilor negative (gânduri automate negative și disperarea)

Rezultatele studiului indică faptul că, în condițiile în care subiectul sesizează o reducere a suportului și interesului din partea celorlalți, relaționarea sistematică și dirijată cu Divinitatea se exprimă într-o reducere importantă a gândurilor automate negative de tip depresiv (i.e., având ca epicentru tematica pierderii relațiilor) și a disperării.

Influența angajării în comunicarea cu Dumnezeu asupra emoțiilor negative (distres general, tristețe/deprimare, frică/anxietate)

Impactul puternic al comunicării dirijate cu Divinitatea asupra emoțiilor negative, în condițiile suportului social redus, poate fi urmărit atât la nivelul distresului general, cât și în cazul emoțiilor specifice. Astfel, intervenția reduce semnificativ tristețea/deprimarea și diminuează puternic frica/anxietatea și distresul experiențiat de subiect.

Influența angajării în comunicarea cu Dumnezeu asupra cognițiilor pozitive (încredere în viitor și autoeficacitate)

Atât încrederea în viitor, cât și autoeficacitatea percepută în schimbarea lucrurilor în bine sunt stimulate de implicarea în rugăciunea direcționată spre Dumnezeu. Acestea înregistrează o creștere importantă în săptămâna a patra, în condiții de respingere socială și abandon resimțit, pe fondul reiterării relației pozitive cu Divinitatea.

Influența angajării în comunicarea cu Dumnezeu asupra emoțiilor pozitive

Datele obținute în studiul de față aduc un argument în plus pentru relativa independență a emoțiilor negative și pozitive. Reducerea, în urma intervenției a nivelului emoțiilor negative nu este însoțită automat de o creștere în afectele pozitive. Totodată, rezultatele subliniază specificitatea temelor diferitelor emoții; intervenția care vizează temele specifice tristeții/deprimării nu afectează de la sine și procesările cognitive responsabile de apariția emoțiilor pozitive.

Comparând cele două nivele de bază, în care lipsește intervenția, se constată că singurele diferențe apropiindu-se de semnificație se obțin în cazul încrederii ($p=.06$), disperării ($p=.01$) și gândurilor automate negative ($p=.09$). Altfel spus, ulterior eliminării intervenției, în condițiile existenței unui suport social scăzut și dominanței tematicilor de abandon și singurătate, persoana simte mai puțină încredere în viitorul său, mai multă disperare și este dominată de mai multe gânduri automate negative.

Comparând primul nivel de bază cu prima formă de intervenție (rugăciunea), se constată că singurele diferențe apropiindu-se de semnificație se obțin în cazul emoțiilor negative ($p=.09$) și a tristeții/deprimării ($p=.08$). Efectul primei intervenții a dus la diminuarea emoțiilor negative în general și a tristeții în special, fără însă a schimba semnificativ ceilalți parametri evaluați. Având în vedere faptul că primele două săptămâni se remarcă prin prezența unor tematici între care *suportul social* și *activarea comportamentală* joacă un rol principal, este foarte probabil ca diferențele dintre lipsa intervenției și intervenția prin rugăciune către Divinitate să fie estompate puternic de relaționarea cu cei apropiați, interacțiunile pozitive cu aceștia și implicarea în activități variate.

Comparația celui de-al doilea nivel de bază (săptămâna 3) cu cel de-al doilea tip de intervenție (rugăciune și căutare de texte religioase), în condițiile dominanței clare a tematicilor relevante (i.e., *pericol de abandon*; *singurătate/sentiment de abandon*), a oferit cele mai sugestive rezultate. Atât *gândurile automate negative* ($p=.01$), cât și *îngrijorarea* ($p=.01$), *tristețea* ($p=.01$), și *disperarea* ($p=.01$), sunt semnificativ mai accentuate în săptămâna fără intervenție. Scorurile la scala de *tristețe/deprimare (PDA)* sunt mai mari în lipsa intervenției ($p=.09$). Totodată, ulterior introducerii intervenției cresc într-o mare măsură *încrederea în viitor* ($p=.01$) și *autoeficacitatea percepută* (i.e., încrederea în puterea de a schimba lucrurile în bine) ($p=.01$). Trendul se menține și pentru emoțiile negative, emoțiile pozitive și frica/anxietatea (măsurate cu PDA), deși acestea nu se leagă direct de tematica pierderii, angajată în acest studiu.

Așadar, la persoana investigată, pe fondul singurătății, a reducerii suportului social și a instalării sentimentului de abandon reiterarea relației personalizate cu Divinitatea a redus drastic emoțiile negative, în principal deprimarea și tristețea. De asemenea, a scăzut frecvența apariției gândurilor automate negative și a disperării, în condițiile accentuării încrederii în viitor și în forțele proprii.

Rezultatele obținute nu indică diferențe majore între cele două tipuri de intervenție, pe nici una dintre variabilele măsurate. Așadar, pentru persoana avută în vedere, căutarea de pasaje biblice relevante nu aduce neapărat un plus de ajutor; cel mai important efect este dat de reiterare relației cu un Dumnezeu văzut ca atotputernic, atotștiutor, bun, îndurător, care o iubește, o iartă și îi vede valoarea dincolo de greșelile sale (i.e., acceptare necondiționată și suport din partea Divinității).

Deși durata fixă a monitorizării factorilor cognitivi și emoționali urmăriți, precum și stabilirea în avans a perioadei de monitorizare conferă claritate în structură facilitând replicarea, reduce totodată flexibilitatea și acuratețea în interpretarea datelor. Studii viitoare ar putea aduce informații suplimentare, menținând intervenția o perioadă suficient de lungă pentru stabilizarea clară a modificării obținute în variabilele dependente.

3.7. Construcția unui chestionar vizând relația agent uman-agent supranatural Chestionarul relaționării cu Dumnezeu (CRED)

²Prima formă a CRED - CCR (Chestionarul de credințe religioase)

Ce își propune să măsoare chestionarul?

Chestionarul de credințe religioase (CCR) este un instrument psihologic, format din 12 itemi referitori la încrederea în *iubirea* și *iertarea* din partea lui Dumnezeu. Pornind de la conceptul de *acceptarea necondiționată a propriei persoane* (Chamberlain, & Haaga, 2001), au fost elaborate afirmații care vizează:

- (1) iubirea necondiționată din partea lui Dumnezeu
- (2) iubirea condiționată din partea lui Dumnezeu
- (3) iertarea necondiționată din partea lui Dumnezeu
- (4) iertarea condiționată de pedeapsă (act justițiar) din partea lui Dumnezeu

Descrierea itemilor

Având în vedere că acceptarea, iubirea și iertarea, sunt fie condiționate de prezența sau absența anumitor manifestări în relația dintre doi agenți (naturali sau supranaturali), fie necondiționate, itemii chestionarului au fost astfel grupați încât scorul general la scala de „iubire din partea lui Dumnezeu” să se calculeze însumând scorurile la trei itemi de „iubire necondiționată” (cotați direct) și la trei itemi de „iubire condiționată” (cotați invers). Alți șase itemi, construiți după același principiu, formează scala de „iertare din partea lui Dumnezeu”.

Fidelitatea și validitatea testului

Pentru studierea validității și fidelității testului a fost derulat studiul prezentat în continuare. La studiu au participat 194 de subiecți adulți, în regim de voluntariat.

Au fost utilizate instrumente psihologice consacrate pentru măsurarea următoarelor constructe psihologice, considerate a fi în relație (directă sau inversă) cu credințele religioase măsurate de CCR:

- Acceptarea necondiționată a propriei persoane;
- Autodevalorizarea propriei persoane;
- Distresul emoțional și emoțiile negative.

Fidelitatea CCR a fost estimată prin metoda consistenței interne. În acest sens, a fost calculat coeficientul Alfa Cronbach. La un eșantion de 194 de subiecți valoarea Alfa Cronbach a fost de 0.82. Scorul indică o consistență internă bună, arătând că itemii scalei evaluează același construct.

Pentru estimarea validității de criteriu a CCR, scorurile la acest test au fost corelate cu cele obținute la măsurători ale unor emoții și cogniții care, teoretic, ar putea fi relaționate cu constructul măsurat. Într-o primă etapă au fost calculate corelațiile liniare (r) dintre variabilele măsurate. Coeficienții de corelație sunt prezentați în Tabelul 13. După cum se observă, singurele corelații semnificative sunt între credințele religioase și evaluarea globală negativă (auto-devalorizare). Deși diferențele sunt semnificative la un prag de .05, valorile sunt mici, nepermițând interpretări extensive. Totuși, este relevant de precizat că asocierea dintre manifestările emoționale negative (emoții negative și probleme emoționale) și religiozitate (evaluată în termeni globali) în literatura de specialitate îmbracă valori similare. Astfel, într-o meta-analiză realizată pe 147 de studii individuale (N=98.975), Smith și colab. (2003) au găsit o corelație de $-.09$ între simptomele depresive și religiozitate.

Tabelul 13. Coeficienții de corelație (r) pentru credințe religioase, acceptare necondiționată a propriei persoane, auto-devalorizare și distres

	Auto-devalorizare	Acceptare necondiționată	Distres
Credințe religioase	-.16*	.06	-.13
Credințe religioase - iubire	-.14*	.04	-.12
Credințe religioase - iertare	-.13*	.05	-.11

Corelațiile sunt semnificative la $*p < .05$

Pentru a estima impactul credințelor religioase asupra emoțiilor negative, acceptării necondiționate a propriei persoane și auto-devalorizării au fost constituite grupe extreme (m +/- 1A.S.). Astfel, subiecții au fost selectați și împărțiți în funcție de nivelul de credințe religioase în două grupuri (nivel înalt și nivel scăzut de credințe religioase). Cele două grupuri astfel constituite au fost comparate în funcție de (1) distres, (2) acceptare necondiționată a propriei persoane, și (3) auto-devalorizare.

Tabelul 14. Valori t și p pentru comparații între grupele cu nivel înalt, respectiv scăzut de credințe religioase și valori d Cohen pentru mărimea efectului

Nivel înalt/scăzut de credințe religioase - iubire	t	p	d
Distres	-1.44	$p > .05$	-
Acceptare necondiționată	-1.79	$p > .05$	-
Auto-devalorizare	-2.11	$p < .05$	0.6

Nivel înalt/scăzut de credințe religioase - iertare	t	p	d
---	---	---	---

Distres	-0.85	p>.05	-
Acceptare necondiționată	0.85	p>.05	-
Auto-devalorizare	-2.27	p <.05	0.7

Rezultatele indică faptul că existe diferențe semnificative doar în ceea ce privește tendința de evaluare globală negativă a propriei persoane, atât în cazul grupurilor constituite în funcție de nivelul credințelor tip „iubire”, cât și în cele formate pe baza nivelului credințelor tip „iertare”. Mărimea calculată a efectului este mare. Altfel spus, persoanele care cred în iubirea și iertarea lui Dumnezeu tind să se eticheteze negativ mai puțin decât cele care nu întrețin astfel de credințe.

Concluzii și discuții

În baza rezultatelor studiului de mai sus, câteva concluzii se impun cu precădere. În primul rând, este important de remarcat faptul că unul dintre elementele cognitive centrale în trăirile emoționale negative de tristețe și deprimare – auto-devalorizarea – se asociază negativ cu încrederea în iubirea și iertarea lui Dumnezeu. O ipoteză deloc de neglijat ar fi aceea că unele tipuri de credințe spirituale sunt implicate într-un fel în mecanismele de producere a emoțiilor, mediind sau moderând apariția acestora. Relația dintre mecanismele cognitive deja validate ale simptomelor de tip depresiv și credințele spirituale merită o atenție deosebită în studii viitoare.

Consistența internă bună a chestionarului sugerează „reșita” tuturor itemilor în a surprinde același aspect al raportării la Divinitate. Însă, plecând de la această observație, într-o analiză calitativă făcută de trei absolvenți de teologie, au fost remarcate anumite lipsuri ale conținutului chestionarului. Astfel, deși itemii surprind consistent încrederea în două atribute fundamentale ale lui Dumnezeu, nu acoperă suficient aspectul relațional. Din punct de vedere teologic, relația permanentă cu Divinitatea constituie o componentă esențială a harului și apariției stărilor extatice (evident reducând emoțiile negative, asociate mai degrabă lipsei de credință și orientării spre aspectele neesențiale ale existenței). Sub aspect psihologic, nevoia schimbului social dintre agenții supranaturali și cei umani constituie una dintre pietrele de hotar care marchează explozia istorică a manifestărilor culturale referitoare la interacțiunea omului cu Divinul. De asemenea, includerea caracteristicilor Divinității în schema sinelui, prin intermediul identificării cu aceasta, ar putea schimba în mod esențial raportul dintre credințele religioase și manifestările emoționale și comportamentale.

Apoi, deși acceptarea și iubirea din partea lui Dumnezeu sunt perfect compatibile cu ideea de necondiționare, iertarea nu se supune integral acestei reguli. O altă caracteristică esențială a Divinității – caracterul justițiar - modulează acest aspect. Așadar, conștientizarea greșelii (element central al schimbului social), exprimată prin regret/păreră de rău se impune ca și condiție minimală a iertării.

În consecință, s-a decis (1) oportunitatea includerii unei alte subscale care să acopere constructul de *apropiere percepută de Dumnezeu*, și (2) nuanțarea itemilor de iertare necondiționată cu elementul de *iertare în condițiile apariției regretului*.

A doua formă a CRED – CCR-R (Chestionarul de credințe religioase, revizuit

Ce își propune să măsoare chestionarul?

Chestionarul de credințe religioase, revizuit (CCR-R) este un instrument psihologic, format din 29 de itemi referitori la (1) încrederea în *iubirea* lui Dumnezeu, (2) încredere în *iertarea* lui Dumnezeu și (3) *apropierea percepută* de Dumnezeu. Pornind de la itemii formei inițiale a chestionarului (CCR) au fost adăugați încă șase itemi pentru primele două subscale – iubire și iertare – precum și încă 11 itemi vizând apropierea percepută de Dumnezeu.

În vederea construirii variantei revizuite ale CCR, au fost elaborate afirmații care vizează:

- (1) iubirea necondiționată din partea lui Dumnezeu
- (2) iubirea condiționată din partea lui Dumnezeu
- (3) iertarea necondiționată (prezent regretul) din partea lui Dumnezeu
- (4) iertarea condiționată de pedeapsă (act justițiar) din partea lui Dumnezeu
- (5) apropierea nemediată de Dumnezeu (relație directă cu Divinitatea)
- (6) apropierea mediată de Dumnezeu (relație mediată cu Divinitatea)

Descrierea itemilor

Itemii chestionarului au fost astfel grupați încât scorul general la scala de „iubire din partea lui Dumnezeu” să se calculeze însumând scorurile la cinci itemi de „iubire necondiționată” cotați direct și la cinci itemi de „iubire condiționată”, cotați invers. Alți opt itemi (4 direcți și 4 inverși), construiți după același principiu, formează scala de „iertare din partea lui Dumnezeu”. Scala de apropiere percepută de Dumnezeu este formată din 11 itemi; 3 dintre aceștia reprezintă relație mediată cu Dumnezeu, în timp ce alți 8 itemi exprimă relația directă cu Divinitatea.

Fidelitatea și validitatea testului

Pentru studierea validității a fost derulat studiul prezentat în continuare. La studiu au participat 76 de subiecți adulți, în regim de voluntariat.

Au fost utilizate instrumente psihologice consacrate pentru măsurarea a trei constructe psihologice, considerate a fi în relație (directă sau inversă) cu credințele religioase măsurate de CCR-R. Întrucât în studiul anterior relația dintre credințele religioase și tendința de auto-devalorizare (credințe asociate simptomatologiei de tip depresiv) s-a dovedit a fi robustă și relevantă, se va utiliza și un chestionar de măsurarea a depresiei. Au fost măsurate:

- Intensitatea simptomatologiei de tip depresiv;
- Optimismul;
- Emoțiile negative;
- Emoțiile pozitive.

Datorită numărului mic de subiecți, consistența internă a acestei forme a CCR-R nu a putut fi calculată.

Pentru estimarea validității de criteriu a CCR-R, scorurile la acest test au fost corelate cu cele obținute la măsurători ale unor emoții și cogniții care, teoretic, ar putea fi relaționate cu constructul măsurat. Au fost calculate corelațiile liniare (r) dintre variabilele măsurate.

Coeficienții de corelație sunt prezentați în Tabelul 15. După cum se observă, au fost obținute corelații semnificative pozitive între toate tipurile de credințe religioase (iubire, iertare

și relație) și optimism. Același tip de relație se remarcă între credințele religioase tip iertare și emoțiile pozitive.

De remarcat că, între credințele religioase astfel măsurate și simptomatologia de tip depresiv se identifică din nou relația robustă raportată și în literatura de specialitate; indicele de corelație identificat de Smith și colab. (2003) -.096, fiind foarte apropiat de valorile găsite și cu această ocazie.

Tabelul 15. Coeficienții de corelație (r) pentru credințe religioase, emoții pozitive și negative, optimism, depresie,

	Emoții pozitive	Emoții negative	Optimism	Depresie
Credințe religioase iubire	.17 N=29	-.00 N=31	.46** N=37	-.12 N=35
Credințe religioase iertare	.55** N=31	-.16 N=32	.44** N=39	-.11 N=37
Credințe religioase relație	.20 N=30	-.06 N=31	.42** N=38	-.03 N=36

Corelațiile sunt semnificative la **p < .01

Concluzii și discuții

Dincolo de limitele lor evidente – număr mic de subiecți, grupe relativ eterogene, lipsuri și omisiuni în completarea instrumentelor psihologice etc., cele două studii aduc clarificări utile în vederea aproximării unei variante adecvate a Chestionarului de Credințe Religioase. Mărirea numărului de itemi pe scale, nuanțarea itemilor de iertare condiționată, precum și introducerea scalei de apropiere percepută de Dumnezeu completează eficient forma inițială de 12 itemi ai chestionarului.

Coroborând informațiile culese pe parcursul administrării acestor probe, cu rezultatele altor studii experimentale, s-a ajuns la concluzia oportunității reformulării itemilor la persoana a treia. Să ne reamintim că, în studiul pilot utilizat pentru construirea scenariilor la studiile experimentale tip framing, când subiecții au fost stimulați să facă inserția la persoana întâi declanșarea mecanismelor de coping s-a soldat cu producerea unor răspunsuri extrem de defensive, în contradicție cu afirmațiile anterioare (și ulterioare) ale indivizilor în legătură cu reacția proprie la contextul scenariului. Dezirabilitatea socială, printre altele, ar putea de asemenea altera răspunsurile subiecților, biasându-le într-o direcție sau alta.

În construirea variantei finale a chestionarului, se va ține seama toate aceste aspecte, constatate pe elaborării formelor intermediare.

Forma rezultată a CRED (Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu)

Pornind de la cele două forme preliminare, Chestionarul de credințe religioase (CCR) și Chestionarul de credințe religioase, revizuit (CCR-R), la care s-au adăugat și alți câțiva itemi

constituiți după aceleași criterii, s-a constituit o bază de itemi din care va fi generată forma finală a instrumentului: Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu (CRED).

Acesta va păstra cele trei scale anterior stabilite (1) credințe referitoare la iubirea lui Dumnezeu, (2) credințe referitoare la iertarea lui Dumnezeu și (3) credințe referitoare la relația cu Divinitatea.

Itemii care vor intra în componența scalelor vor fi stabiliți în urma unei validări cu experți, în care specialiști în psihologie și teologie vor decide, pe baza definiției categoriei, unde anume se încadrează fiecare item. Subiecții participanți la studiu sunt 16 experți, 10 psihologi licențiați și 6 absolvenți de teologie, toți activi în profesia lor.

În finalul seriei de experimente derulate pentru construcția Chestionarului de Relaționare cu Dumnezeu – CRED, s-au impus 30 de itemi din trei categorii și șase subcategorii distincte. Itemii sunt formulați la persoana a treia pentru a evita activarea unor defense care ar putea biasa scorul final. În continuare, forma finală a CRED va fi administrată unui număr de 920 de subiecți pentru a stabili fidelitatea scalei și încărcătura pe factori ai itemilor acesteia.

Fidelitatea și validitatea CRED – varianta cu 30 itemi

Pentru studierea validității și fidelității testului a fost derulat un studiu pe 920 de subiecți adulți, în regim de voluntariat.

Fidelitatea CRED a fost estimată prin metoda consistenței interne. În acest sens, a fost calculat coeficientul Alfa Cronbach. La un eșantion de 920 de subiecți valoarea Alfa Cronbach a fost de 0.91. Scorul indică o consistență internă foarte bună, arătând că itemii scalei evaluează același construct. În Tabelul 36 sunt prezentați coeficienții Alfa Cronbach pentru subscalele CRED.

Tabelul 16. Coeficienții Alfa Cronbach pentru subscalele CRED

Subscala	Alfa Cronbach
Iubire necondiționată	.90
Iubire condiționată	.83
Iertare necondiționată	.89
Iertare condiționată	.37
Relație nemediată	.82
Relație mediată	.77

Se constată că pentru subscala „iertare condiționată” coeficientul de consistență internă este mult mai mic decât pentru restul subscalelor. Majoritatea itemilor acestei subscale au fost eliminați în urma validării cu experți, rămânând doar doi. Majoritatea experților au considerat că această subscală nu este foarte relevantă pentru scala construită.

Restul coeficienților Alfa Cronbach au valori mari și foarte mari, indicând o bună consistență internă pentru acest chestionar.

Pentru estimarea validității de construct și conținut a CRED a fost derulată o validare cu experți care a avut drept scop verificarea corespondenței între itemii formulați și teoria care a stat la baza elaborării acestora. Rezultatele studiului au indicat existența unui consens ridicat între experții participanți la studiu în privința măsurii în care întrebările testului reflectă teoria care îl fundamentează. Pentru estimarea validității factoriale a CRED, au fost analizați itemii și subscalele CRED.

În urma analizei datelor s-au constatat corelații semnificative, însă nu prea mari între toate subscalele CRED, indicând atât faptul că ele se referă la constructul general măsurat – relaționarea percepută cu Dumnezeu - cât și faptul că acoperă aspecte relativ diferite ale acestui construct.

Ulterior analizei factoriale a subscalelor CRED, a rezultat saturația subscalelor CRED în doi factori extrași folosind metoda analizei componentelor principale. Astfel, se constată că Iubirea necondiționată, Iertarea necondiționată și Relația nemediată încarcă toate pe factorul 1, pe care îl putem numi „Relaționare directă și necondiționată cu Dumnezeu”.

Iubirea condiționată și Iertarea condiționată încarcă pe factorul 2, numit „Relaționare condiționată cu Dumnezeu”.

Relația mediată încarcă pe ambii factori, cu accent pe factorul 1. Studii ulterioare vor trebui să clarifice utilitatea și relevanța itemilor care compun subscala de „relație mediată”.

Într-o altă ordine de idei, cele trei subscale de Iubire, Iertare, Relație încarcă pe o singură componentă, care poate fi denumită „Relaționarea percepută cu Dumnezeu”.

Asemeni analizei efectuate pe subscalele CRED și analiza pe itemi indică existența a doi factori diferiți, care ar putea și denumiți „Relaționare directă și necondiționată cu Dumnezeu” și „Relaționare condiționată cu Dumnezeu”.

Pentru estimarea validității de criteriu a CRED, scorurile la acest test au fost corelate cu cele obținute la un chestionar de optimism, dat fiind că acest construct se presupune a fi în relație directă cu relaționarea percepută cu Divinitatea. În urma prelucrării datelor s-a constatat că scorurile la subscalele de Iubire necondiționată, Iertare Necondiționată și Relație Nemediată corelează semnificativ cu scorul la optimism. Altfel spus, raportarea la un Dumnezeu perceput ca fiind în contact direct cu persoana și oferind iubire și iertare necondiționate se asociază cu nivele crescute de optimism.

Pentru a estima impactul credințelor religioase asupra optimismului, stimei de sine, depresiei și gândurilor automate negative au fost constituite grupe extreme ($m \pm 1A.S.$). Astfel, subiecții au fost selectați și împărțiți în funcție de nivelul de credințe religioase în două grupuri (nivel înalt și nivel scăzut de credințe religioase). Cele două grupuri astfel constituite au fost comparate în funcție de (1) optimism, (2) stimă de sine, și (3) depresie și (4) gânduri automate negative de tip depresiv.

Tabelul 17. Valori t și p pentru comparații între grupele cu nivel înalt, respectiv scăzut de credințe religioase, în funcție de optimism, stimă de sine, depresie și gânduri automate negative

Nivel înalt/scăzut de credințe religioase	t	p	d	Cohen d convertit în procente
Optimism	2.39	p <.01	0.4	62%
Stimă de sine	1.82	p =.07	0.3	66%
Depresie	-.94	p>.05	-	-
Gânduri automate negative de tip depresiv	- 1.51	p>.05	-	-

Datele prezentate în Tabelul 17 indică faptul că persoanele cu nivel ridicat al credințelor religioase tind să fie mai optimiste și să aibă un nivel mai ridicat al stimei de sine comparativ cu subiecții care nu întrețin astfel de credințe decât într-o mică măsură. Pragul limită de .07 pentru stima de sine a fost considerat ca indicând o diferență semnificativă întrucât mărimea efectului este medie. În cazul depresiei și a gândurilor automate de tip depresiv nu s-au constatat diferențe semnificative între cele două grupuri. Dat fiind, însă, că s-a lucrat cu populație generală iar depresia are mecanisme specifice precum și activatori de un anumit tip, aceste date sunt, în mare măsură, justificate.

Luate împreună, rezultatele obținute indică o organizare a itemilor și subcalelor în funcție de componenta de condiționare vs. necondiționare (fie că este vorba de iubire sau iertare). Per ansamblu, în varianta cu 30 de itemi Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu pare un instrument suficient de valid și fidel pentru a putea fi utilizat. Studiile ulterioare ar trebui să clarifice relația scorurilor la CRED cu cele la alte scale care măsoară construcții asociate relaționării percepute cu Dumnezeu.

CAPITOLUL 4

CONCLUZII ȘI DISCUȚII GENERALE

De modul în care oamenii își reprezintă mental agenții supranaturale depinde interacțiunea cu aceștia. Studiile arată sistematic că atunci când Divinitatea este percepută ca fiind omniscientă, omnipotentă, bună și implicată în viața oamenilor, oamenii tind să se orienteze spre ea, să aibă încredere în respectiva relație până la delegarea responsabilității pentru rezolvarea situației problematice (Maynard, Gorsuch, & Bjorck, 2001). O imagine dură, amenințătoare, răzbunătoare, dezinteresată sau ostilă stimulează detașarea din relație (Maynard, Gorsuch, & Bjorck, 2001).

Modul în care omul și-l reprezintă pe Dumnezeu a fost abordat în numeroase studii, care și-au propus identificarea caracteristicilor definitorii ale Divinității, ce pot fi susținute cu date empirice. Cu foarte puține excepții, studiile referitoare la modul în care este reprezentat mental Dumnezeu se referă la caracterul/personalitatea lui Dumnezeu (i.e., trăsăturile prin care acesta se definește) (Gibson, 2008). Ansamblul de trăsături care îl caracterizează pe Dumnezeu în mintea oamenilor apare în literatura de specialitate sub denumiri variate: conceptul de Dumnezeu („God concept”), imaginea lui Dumnezeu („God image”) sau reprezentarea lui Dumnezeu („God representation”) (Gibson, 2008). Deși cei trei termeni sunt utilizați deseori intersanjabil, în literatura care investighează reprezentarea mentală pe care oamenii o au despre Dumnezeu se încearcă sistematic separarea aspectelor pur cognitive (i.e., conceptul de Dumnezeu) de cele experiențiale, cu o puternică încărcătură afectivă (i.e., imaginea lui Dumnezeu) (Gibson, 2008). Recent, se insistă tot mai mult pe înlocuirea acestor termeni cu noțiunea de *schemă cognitivă*, care ar acoperi mult mai bine reprezentarea mentală a unei realități experiențiale (Fiske, & Taylor, 1991; Gibson, 2008).

Relația cu Dumnezeu pare a fi relevantă doar la activarea unor evenimente negative amorțate de scenarii cognitive specifice. În condiții normale de viață, indivizii se referă rareori la relația lor cu Divinitatea. În consecință, relaționarea nemediată cu Divinitatea este greu de surprins în populația generală, în condiții de viață lipsite de evenimente deosebite. Este posibil ca anumite populații specifice (ex., călugării), întreținând o relație permanentă cu Dumnezeu, să își

construiască imaginea de sine prin raportare la acesta. Ca urmare, acceptarea propriei persoane, stima de sine ori gândurile automate ale acestora ar putea fi mai strâns legate de relaționarea permanentă cu Divinitatea.

În studiile noastre ne-am propus să investigăm impactul amorsării unor convingeri religioase privind caracteristicile și atitudinile lui Dumnezeu asupra emoțiilor și gândurilor subiecților. Într-o suită de cinci experimente am urmărit modul în care încadrări („frames”) variate, accentuând diferite aspecte ale raportării la Divinitate, pot modula experiențierea emoțiilor și frecvența anumitor gânduri.

Pentru a obține activarea unor emoții negative specifice am folosit conceptul de „scenariu cognitiv”, organizat în jurul tematicii pierderii și pericolului. Rezultatele selecției acestei metode au fost evidențiate prin încadrarea mediilor subiecților în ultimul etalon al testului folosit în vederea măsurării emoțiilor negative. Această situație indică prezența la loturile noastre a unui nivel de emoții negative mult peste media populației. Utilizarea unui nivel atât de mare al emoțiilor negative a fost necesar întrucât era posibil ca impactul credințelor religioase să fie mai puternic în situații de viață problematice în care persoanele experiențiază distress. Pentru evitarea activării defenselor, modalitatea de inserție a subiecților în scenariul prezentat a fost la persoana a treia.

Pornind de la substratul cognitiv al tristeții și deprimării, pe lângă distress general, emoții negative specifice (i.e., deprimare și anxietate) și gânduri automate negative de tip depresiv, am mai măsurat în aceste studii încrederea în viitor și încrederea în capacitatea de a schimba lucrurile în bine, precum și disperarea. Colateral, ne-au interesat modul în care subiecții construiesc sensul evenimentelor prezentate și cum anume fac atribuiri cauzale atunci când nu li se spune cui se datorează situația aversivă prezentată.

În *studiul experimental 1*, scopul principal a fost de a urmări cum anume atribuirea evenimentelor negative survenite unei entități spirituale înzestrată cu caracteristicile fundamentale ale lui Dumnezeu poate influența emoțiile și gândurile participanților la studiu.

Luate împreună, rezultatele obținute arată că, scufundarea într-o schemă de tip spiritual (caracterizată prin evidențierea legăturii om-agent supranatural) poate activa procese implicite și explicite de generare a sensului și semnificației, care moderează impactul evenimentelor negative asupra emoțiilor și speranței de viitor. Prezența unui agent supranatural binevoitor în procesul de luare a deciziilor este în măsură să influențeze nu doar polaritatea emoțiilor, cât și încrederea și conduita oamenilor. Explicarea unor situații negative de viață (i.e., pierdere, amenințare) prin intervenția unui agent supranatural cu caracteristici asemănătoare lui Dumnezeu (i.e., omnipotență, omnisciență, bunătate, dreptate, iubire, milă) poate face ca persoanele care au credințe spirituale puternice să simtă mai puțină tristețe și îngrijorare și mai multă încredere în viitor comparativ cu persoanele pentru care credințele religioase nu sunt importante. Simplu spus, oamenii pentru care credința într-o entitate spirituală (Divinitate) este puternică par a avea o formă de protecție mentală care le diminuează emoțiile negative și le accentuează încrederea în viitor, atunci când pierd ceva drag sau se simt amenințați.

Studiul experimental 2 a dus investigația noastră un pas mai departe, incluzând în formulă atitudinea de acceptare condiționată vs. necondiționată a oamenilor de către entitatea spirituală avută în vedere. Altfel spus, am dorit să urmărim dacă modul în care indivizii percep atitudinea agentului supranatural față de oameni poate influența gândurile și emoțiile într-o situație aversivă de viață. S-ar părea că o relație cu agenții supranaturali este într-o oarecare măsură utilă, chiar și atunci când coordonata principală a ei este ideea de dreptate (cu implicațiile acestei în ceea ce privește recompensarea și pedepsirea). Totuși, anumite tipuri de relații om-Divinitate sunt mai

utile, având implicații adânci atât la nivel cognitiv, cât și emoțional. O relație caracterizată prin iubire necondiționată, valorizare a esenței persoanei, toleranță și iertarea greșelilor și o legătură cvasipermanentă (care merge până la identificare în cazul persoanelor profund spirituale) între cei doi agenți pare a fi în mod deosebit eficientă.

Întemeindu-se pe rezultatele primelor două studii, *experimentele 3 și 4* pornesc de la premisa că emoțiile și gândurile oamenilor pot fi influențate diferit de simpla cunoaștere cognitivă a evenimentelor (ori încrederea în capacitatea proprie de a anticipa mersul lucrurilor) și de încrederea în influența unui agent supranatural (fără a asuma cunoașterea evoluției lucrurilor). Altfel spus, *a ști și a avea credință* ar putea să își pună amprenta în mod diferit asupra emoțiilor și gândurilor oamenilor, în situații de viață solicitante. Când contextul de viață este dominat de pericolul pierderii relațiilor sociale și a statutului social și de percepția pierderii irevocabile a șansei de a remedia lucrurile, reacțiile persoanelor sunt modulate de felul în care își reprezintă evoluția și semnificația personală a situației în care se găsesc.

Dacă în experimentul 3 ne-a interesat doar distincția cunoaștere a finalității evenimentului – încredere într-un agent supranatural având caracteristici asemănătoare lui Dumnezeu, în experimentul 4 încrederea în entitatea spirituală a luat forma a două atitudini diferite ale acesteia (i.e., acceptare condiționată și acceptare necondiționată) care au dublat caracteristicile sale. Rezultatele studiului 3 arată că *a ști ce se va întâmpla și a crede în ajutorul unei entități supranaturale* reduc în mod similar emoțiile negative (i.e., îngrijorare, anxietate, deprimare, distres general) și disperarea. În același timp, încrederea în viitor și încrederea în capacitatea proprie de a schimba lucrurile în bine cresc semnificativ dacă persoana știe că lucrurile vor evolua favorabil sau crede că va primi ajutor divin. Cele două reprezentări ale situației – în termeni de cunoaștere vs. credință - s-au dovedit în egală măsură eficiente în a stimula încrederea într-un viitor mai bun. În cazul în care la caracteristicile agentului supranatural se adaugă atitudinea de acceptare condiționată sau necondiționată (studiul experimental 4), impactul reprezentărilor astfel formate influențează în mod diferit gândurile și emoțiile oamenilor. Rezultatele obținute în acest studiu arată că *a ști ce se va întâmpla și a atribui evenimentele vieții tale unui agent supranatural care te acceptă necondiționat* reduc emoțiile negative în mod similar. Totodată, cele două modalități de reprezentare mentală a situației scad intensitatea disperării și cresc încrederea în viitor și în forțele proprii. Relația cu un Dumnezeu bun dar corect, care recompensează și pedepsește în funcție de comportamentele celuilalt, nu ajută suficient la controlul emoțiilor și gândurilor negative în situații de viață nefavorabile, mai ales atunci când persoana știe că a făcut greșeli. Când, însă, individul știe că nu a greșit, chiar și raportarea mentală la un agent care îl acceptă condiționat poate influența pozitiv emoțiile și gândurile acestuia (experimentul 2). Așadar, se pare că impactul acceptării condiționate din partea unei entități supranaturale depinde de eficiența cu care persoana reușește să respecte regulile impuse de aceasta. Pornind de la distincția convingere-comportament, *studiul experimental 5* își propune să investigheze în ce măsură inițierea interacțiunii cu Dumnezeu prin rugăciune are efecte similare credinței luate ca atare. Rezultatele obținute punctează clar superioritatea credinței asupra comportamentului de a te ruga în controlul emoțiilor și gândurilor negative și în stimularea emoțiilor pozitive.

Rezultatele studiului experimental 5 evidențiază faptul că încrederea într-un Dumnezeu omnipotent, omniscient, bun, milos și care te acceptă necondiționat este în măsură să reducă semnificativ afectele și gândurile negative. Comunicarea prin rugăciune cu un Dumnezeu cu aceleași caracteristici asumate, fără componenta de *credință* reușește să influențeze gândurile și emoțiile oamenilor într-o măsură mult mai mică.

Pentru a testa în condiții ecologice rezultatele celor cinci studii experimentale, s-a optat pentru un studiu de caz, în care interacțiunea cu Dumnezeu a fost ghidată în cazul unui subiect care a declarat că religia și relația cu Divinitatea sunt centrale vieții sale. Preferința pentru un subiect cu această trăsătură a fost dată de faptul că, în mod sistematic, datele obținute în experimente au subliniat importanța credinței în generarea impactului asupra gândurilor și emoțiilor subiecților. Valorificând concluzia conform căreia reprezentarea pozitivă a agentului supranatural, organizată în jurul acceptării necondiționate a oamenilor este cea mai eficientă în controlul gândurilor și emoțiilor, manipulările din cadrul studiului de caz au avut în vedere ghidarea spre relaționarea cu o astfel de Divinitate. Opțiunea pentru o astfel de reprezentare a Divinității a fost întărită de concordanța cu imaginea pe care subiectul studiului o avea dinainte despre Dumnezeu. Rezultatele studiului indică faptul că, în condițiile în care subiectul sesizează o reducere a suportului și interesului din partea celorlalți, relaționarea sistematică și dirijată cu Divinitatea se exprimă într-o reducere importantă a gândurilor automate negative de tip depresiv (i.e., având ca epicentru tematica pierderii relațiilor) și a disperării. Impactul puternic al comunicării dirijate cu Divinitatea asupra emoțiilor negative, în condițiile suportului social redus, poate fi urmărit atât la nivelul distresului general, cât și în cazul emoțiilor specifice. Astfel, intervenția reduce semnificativ tristețea/deprimarea și diminuează puternic frica/anxietatea și distresul experiențiat de subiect. Atât încrederea în viitor, cât și autoeficacitatea percepută în schimbarea lucrurilor în bine sunt stimulate de implicarea în rugăciunea direcționată spre Dumnezeu. Acestea înregistrează o creștere importantă pe fondul reiterării relației pozitive cu Divinitatea, în condiții de respingere socială și abandon resimțit. Datele obținute în studiul nostru aduc un argument în plus pentru relativa independență a emoțiilor negative și pozitive. Reducerea, în urma intervenției a nivelului emoțiilor negative nu este însoțită automat de o creștere în afectele pozitive. Totodată, rezultatele subliniază specificitatea temelor diferitelor emoții; intervenția care vizează temele specifice tristeții/deprimării nu afectează de la sine și procesările cognitive responsabile de apariția emoțiilor pozitive.

Pornind de la datele obținute în primele șase studii, am luat în calcul posibilitatea dezvoltării unui chestionar, întemeiat și pe observațiile lui Gibson (2008) care: (1) să vizeze relația om-agent supranatural, (2) să particularizeze această relație pentru noțiunea de Divinitate (Dumnezeu în accepțiune Creștină), (3) să valorifice studiile existente până în prezent privind caracteristicile esențiale ale agenților supranaturali în general și ale Dumnezeului Creștin în particular, (4) să vizeze modul în care se raportează Dumnezeu la oameni și (4) să vizeze ținut doar acele caracteristici relevante pentru controlul emoțional și comportamental.

Răzpunzând observațiilor lui Gibson (2008) care remarca faptul că până în prezent nu există instrumente care să surprindă percepția oamenilor despre modul în care Dumnezeu se raportează cognitiv și emoțional la ei, Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu (CRED) conține 30 de itemi care se grupează în trei subscale: iubire, iertare și relație cu Dumnezeu.

Formulați la persoana a treia, itemii încearcă să evite activarea defenselor, fenomen observant în studiul pilot care precede studiul experimental 1.

Analiza asupra validității factoriale a CRED relevă doi factori diferiți care ar putea fi denumiți „Relaționare directă și necondiționată cu Dumnezeu” și „Relaționare condiționată cu Dumnezeu”. Per ansamblu, rezultatele obținute indică o organizare a itemilor și subcalelor în funcție de componenta de condiționare vs. necondiționare (fie că este vorba de iubire sau iertare). Chestionarul Relaționării cu Dumnezeu pare un instrument suficient de valid și fidel pentru a putea fi utilizat în siguranță. Studii ulterioare ar trebui să clarifice relația scorurilor la CRED cu

cele la alte scale care măsoară conctructe asociate relaționării percepute cu Dumnezeu și să clarifice utilitatea subscalei de relaționare nemediată pentru populația generală.

În totalitatea lor, studiile cuprinse în această lucrare aduc argumente în sprijinul importanței investigării efectului pe care relația percepută cu Dumnezeu – exprimată cel mai probabil într-o schemă socială relațională - îl are în stabilizarea emoțiilor și cognițiilor persoanei în situații adverse de viață. Implicațiile directe ale acestor date vizează accesarea în consilierea psihologică și în psihoterapie a credințelor religioase ale persoanei și ghidarea acesteia spre utilizarea lor în momente dificile în care suportul social este redus sau lipsește.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness . În D. Kahneman , E. Diener, & N. Schwartz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 353-373). New York: Russell Sage Foundation.
- Boyer, P. (2000). Functional origins of religious concepts. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 6, 195-214.
- Boyer, P. (2000a). Functional origins of religious concepts: Ontological and strategic selection in evolved minds. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 6, 199-214.
- Cappella, J.N., & Jamieson, K.H. (1997). *Spyral of cinism. The press and the public good*. New York: Oxford University Press.
- Chamberlain, K., & Zika, S. (1992). Religiosity, meaning in life, and psychological well-being. În J.F. Shumaker (Ed.), *Religion and mental health* (pp. 138-148). New York: Oxford University Press.
- Cohen, M. (2002). Death Ritual: Anthropological Perspectives. În P.A. Pecorino (Ed.), *Perspectives on Death and Dying*, cap. 7.
- Dennett, D. (1987). *The Intentional Stance*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Dennett, D. (2006). *Breaking the spell: Religion as a natural phenomenon*. London: Penguin Books.
- Ferriss, A.L. (2002). Religion and the quality of life. *Journal of Happiness Studies*, 3, 199-215.
- Fischer, A.H., & Manstead, A.S.R. (2008). Social Functions of Emotion. În M. Lewis, J.M., Haviland-Jones, & L., Feldman Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions* (third edition, pp. 456-468). New York: The Guilford Press.
- Fiske, S.T., & Taylor, S.E. (1991). *Social cognition* (2nd edition). New-York: McGraw-Hill.
- Gazda, K. (2006). Funcțiile obiceiurilor funerare. În Mica Bibliotecă a Orizontului Etnografic, vol. 10. *Obiceiurile de înmormântare la românii ardeleni.1817* (pp. 69-94). Budapesta: Asociația Etnografică Gyorffy Istvan.
- Gibson, N.J.S. (2008). Chapter 11. Measurement Issues in God Image Research and Practice. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 9:3-4, 227-246.
- Gross, K. (2008). Framing Persuasive Appeals: Episodic and Thematic Framing, Emotional Response, and Policy Opinion. *Political Psychology*, 29 (2), 169-192.
- Johnson-Laird, P.N., & Oatley, K. (2008). Emotions, Music and Literature. În M. Lewis, J.M., Haviland-Jones, & L., Feldman Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions* (third edition, pp. 102-113). New York: The Guilford Press.
- Kirkpatrick, L.A. (2006). Religion is not an Adaptation. În P. McNamara, (Ed.), *Where God and Science Meet: How Brain and Evolutionary Studies Alter Our Understanding of Religion*,

- Volume 1, Evolution, Genes, and the Religious Brain* (pp. 159-179), Westport, CT: Praeger Publishers.
- Lazarus, R.S. (1991). *Emotion and Adaptation*. New York: Oxford University Press.
- Lazarus, S.R., & Lazarus, B.N. (1994). *Passion and Reason. Making Sense of Our Emotions*. New York: Oxford University Press.
- Lessa, W.A. (1971). Death Customs and Rites. În W.D.Halsey (Ed.), *Colliers Encyclopedia*, vol. VII, 757-764.
- Levin, J.S., & Chatters, L.M. (1998). Research on religion and mental health: An overview of empirical findings and theoretical issues. În H.G. Koenig (Ed), *Handbook of religion and mental health* (pp.34-47). New York: Academic Press.
- Miclea, M. (1999). *Psihologie cognitivă. Modele teoretico-experimentale*. Iași: Editura Polirom.
- Nelson, T.E. (2012). Framing Effects on Values, Emotions, and Attitudes. Paper prepared for presentation at the 2012 meeting of the Western Political Science Association wpsa.research.pdx.edu/meet/2012/nelsonthomas.pdf
- Nesse, R.M. (2000). Is Depression an Adaptation? *The Archives of General Psychiatry*, 57, 14-20.
- O’Gorman, S.M. (1998). Death and dying in contemporary society: an evaluation of current attitudes and the rituals associated with death and dying and their relevance to recent understandings of health and healing. *Journal of Advanced Nursing*, 27, 1127-1135.
- Oatley, K. (1999). Why fiction may be twice as true as fact: Fiction as cognitive and emotional simulation. *Review of General Psychology*, 3, 101–117.
- Paloutzian, R.F., & Park, C.L. (2005). Integrative Themes in the Current Science of the Psychology of Religion. În R.F. Paloutzian și C.L. Park (Ed.). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (pp 3-20). NY, SUA: The Guilford Press.
- Power, M., & Dalgleish, T. (1997). *Cognition and Emotion. From Order to Disorder*. Erlbaum, UK Taylor & Francis Ltd.: Psychology Press.
- Price, V., Tewksbury, D., & Powers, E. (1997). Switching Trains of Thought: The Impact of News Frames on Readers’ Cognitive Responses. *Communication Research*, 24 (5), 481-506.
- Smith, C.A., Haynes, K.N., Lazarus, R.S., & Pope, L.K. (1993). In Search of the “Hot” Cognitions: Attributions, Appraisals and their Relation to Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65 (5), 916-992.
- Stăniloae, D. (1993). *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Tooby, J., & Cosmides, L. (2008). The Evolutionary Psychology of the Emotions and Their Relationship to Internal Regulatory Variables. În M. Lewis, J.M., Haviland-Jones, & L., Feldman Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions* (third edition, pp. 114-137). New York: The Guilford Press.
- Tremlin, T. (2006). *Minds and gods: The cognitive foundations of religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211, 453-458.
- Van Gennep, A. (1966). *The Rites of Passage*. Chicago: The University Press of Chicago.
- Wallace, A.F.C. (1966). *Religion: An Anthropological View*. New York: Random House.
- Zinnbauer, B.J., & Pargament, K.I. (2005). Religiousness and Spirituality. În R.F. Paloutzian și C.L. Park (Ed.). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality* (pp 21-42). NY, SUA: The Guilford Press.